

VARGA NORBERT

Kossuth Lajos állampolgárságának elvesztése

A magyar állampolgárság megszerzésének és elvesztésének feltételeit először átfogóan 1879-ben szabályozták. Az 1879:L. tc. a leszármazást, a törvényesítést, a házasságot és a honosítást rögzítette az állampolgárság megszerzésének jogcímeiként. A magyar állampolgársági jog alapvetően a *ius sanguinis* elvére épült, és csak kiegészítő jelleggel alkalmazta a *ius soli* elvét. Jelen tanulmány tárgya szempontjából fontosabb, hogy az állampolgárság elvesztésének rendszerét ismertessük. A törvény öt jogcímet – az elbocsátást, a hatósági határozatot, a távollétet, a törvényesítést és a házasságot – említett. A távollét jogintézményének bevezetése nem kis politikai és társadalmi vitát váltott ki Magyarországon egy olyan időszakban, amikor a kormánypárt alapvető célja az volt, hogy a dualista államberendezkedést fenntartsa. Ebbe a politikai szituációba és közjogi struktúrába kell elhelyezni a távollét intézményét, és így lehet vizsgálni Kossuth Lajos honosságát. Kossuth állampolgársági ügyét számos kutató megemlítette írásában, de azzal részletesen senki sem foglalkozott. A tanulmányok és a monográfiák többségükben egymásnak ellentmondó adatokat tartalmaznak. Célom az, hogy alapvetően primer források elemzésén keresztül bemutassam, miért veszítette el állampolgárságát Kossuth Lajos.

A távollét intézménye elsősorban politikai célokat szolgált, de lehet-e ezt a törvényt úgy értelmezni, hogy a távollét bevezetése kifejezetten Kossuth Lajos ellen irányult? A törvény elnevezésével, a „Lex Kossuth” kifejezéssel lehet vitatkozni. Kisteleki Károly álláspontja szerint ez a törvény nem Kossuth személyét vette célba.¹ Véleményét azzal támasztotta alá, hogy a korábbi (például 1848. évi) törvényjavaslatok is tartalmazták ezt a jogintézményt, és a korabeli külföldi állampolgársági törvények (például a német) is hasonlóképpen szabályozták a távollét jogintézményét. Hangsúlyozta, hogy az 1848. évi állampolgársági törvényjavaslat vitája alkalmával maga Kossuth is támogatta e rendelkezés bevezetését. Az országgyűlési disputa figyelmes olvasását követően kiderül, hogy az állampolgárság elvesztése körül kialakult vitában a távollét intézményére nem fektettek különösebb hangsúlyt,²

¹ Kisteleki Károly ezt a problémát a IV. Szegedi Jogtörténész Napok (2009. november 12–13.) alkalmával tartott előadásában vetette fel, amelynek címe: Kossuth Lajos állampolgárság vesztese. Kisteleki Károly: *Adalékok Kossuth Lajos állampolgárság-vesztéséhez*. In: Homoki-Nagy Mária (szerk.): IV. Szegedi Jogtörténész Napok. Konferencia a bírói hatalomról és az állampolgárságról. Szeged, 2011. 85–92.

² Az Országgyűlési Könyvtárban megtalálható iratgyűjtemény: MO:IVe:1847/48. Itt olvasható az a törvényjavaslat, amelybe kézzel vezették be a szükségesnek ítélt változtatásokat. Az eredeti javaslat 14. §-a tartalmazta az állampolgárság megszüntetésére vonatkozó rendelkezéseket, így a távollét intézményét is, amelyet ekkor még külön nem is nevesítettek. Az országgyűlési irományok között is megtalálható a karok és rendek táblája által elfogadott törvényjavaslat, amelyben a 17. § tartalmazta az állampolgárság elvesztésére vonatkozó rendelkezéseket, amelyek a távollét szabályait nem változtatták meg. *Felséges első Ferdinánd Austriai császár, Magyar- és Csehországok e né-*

változatlan formában, vita nélkül fogadták el. Kossuth sem tartotta említésre méltónak, főként Horvátország és a tenger mellék közjogi helyzete, a magyar nyelv és a zsidókérdés kapcsán emelte fel szavát.³ Az országgyűlés régi hiányt akart pótolni az állampolgársági törvényjavaslat elfogadásával, ami egyben a polgári állam kiépítésének szerves részét képezte. Ekkor a képviselők még nem számolhattak azzal, hogy a törvényjavaslat rendelkezését majdan az emigráns politikusok ellen fogják felhasználni.

A következő állampolgársági törvénytervezet (1868) szövege tartalmilag követte az 1848. évi honosítási javaslatot. A Horvát Boldizsár-féle 1868. évi tervezet az állampolgárság elvesztésénél a távollét idejét 15-ére ajánlotta felemelni. Az országgyűlés azonban nem vitatta meg ezt a tervezetet.⁴

Mielőtt részletesen elemeznénk első állampolgársági törvényünk országgyűlési vitáját, át kell tekintenünk, hogy Európa bizonyos országai, különösen azok (például Ausztria, Németország, Anglia, Franciaország), amelyeket a képviselők példaként említettek az országgyűlési vita során, hogyan viszonyultak a távollét intézményéhez.

Az osztrák jog nem ismerte a távollét intézményét. Az Osztrák Polgári Törvénykönyv az illegálisan kivándorolt személyek tekintetében joghátrányokat helyezett kilátásba.⁵ Az állampolgárság elvesztésének esetei közé a kiköltözést és a házasságot sorolta.

Első állampolgársági törvényünk miniszteri indokolása külön is megemlíti az 1870. évi német szabályozást, amellyel összhangban készült el a törvénytervezet. A német közjogban

ven ötödik apost. Királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik esztendei sz. András hava 7-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek irományai. Pest, 1848. 33. sz. 58.

³ *Felsőleges első Ferdinánd Ausztriai császár, Magyar- és Csehországok e néven ötödik apost. Királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik esztendei sz. András hava 7-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek irományai.* Pest, 1848. 33. sz. 58. 110–111., 116–117., 121–122., 152–153.

⁴ Az igazságügy-miniszter az 1868. május 26-i képviselőházi ülésen kérte, hogy nyomtassák ki a törvényjavaslatot, és küldjék ki az osztályoknak véleményezésre. *Az 1865-dik évi December 10-dikére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója.* 7. köt. Pest, 1868. 324. A Magyar Országos Levéltárban az igazságügy-miniszteri anyagok között nem található meg a törvényjavaslat. Kardos Kálmán: *Az igazságügy-miniszteri levéltár repertórium.* Budapest, 1993. passim. A törvényjavaslat betérjesztéséhez: *Pesti Napló* (a továbbiakban: PN) 1868. május 27. 19. évf. 122. sz. Az országgyűlési vita rövid ismertetése: *Magyar Néplap*, 1868. május 31. 3. évf. 27. sz.; *Magyar Újság*, 1868. május 27. 2. évf. 22. sz. A *Hon* is tudósított az 1868. május 27-én tartott ülésről, de nem említette meg a honosítási javaslatot. A *Hon* (a továbbiakban: H) 1868. május 28. 6. évf. 123. sz.; *Heti Posta*, 1868. június 9. 1 évf. 2. sz.; *Hirmondó*, 1868. május 31. 44. sz. Antal Tamás is hangsúlyozta Horvát Boldizsár szerepét a magyar igazságszolgáltatási rendszer átalakításában. Antal Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdt-szék.* In: Blazovich László (szerk.): *Dél-alföldi évszázadok.* Szeged, 2006. 13.; Borsos Zsuzsanna – Szabó Dániel: *Parlamentarizmus Magyarországon (1867–1944).* Budapest, 1999. 103. Az igazságügy-miniszter kodifikációs terveiről: Mezey Barna: *A kiegyezés jogpolitikájának kialakítása. (Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter reformprogramja.)* Jogtörténeti Szemle 2007. 3. sz. 35–36.

⁵ Ferdinándy Gejza: *Magyarország közjoga (Alkotmányjog).* Budapest, 1902. 249–250. Az OPTK történetéhez: Herger Csabáné – Kajtár István: *Európai jogtörténeti portrék. I. Werner Ogris.* Budapest–Pécs, 2007. 106–110.; Nagyné Szegvári Katalin: *Magánjogi intézmények német földön.* In: Rác Lajos (szerk.): *Egyetemes állam- és jogtörténet.* Budapest, 2002. 400–402.; Homoki-Nagy Mária: *Az Osztrák Polgári Törvénykönyv hatása a magyar magánjogra.* In: Antalóczy Péter at. al. (szerk.): *Kormányzás és kodifikáció. Tanulmányok az újkori Európa jogfejlődéséről.* Budapest, 2006. 227–247.; uő.: *Az Osztrák Polgári Törvénykönyv és a kiegyezés.* Jogtörténeti Szemle, 2007. 3. sz. 16–24.

ismert *Staatsbürgerschaft* egyszerűen csak az államhoz való tartozást fejezte ki. A honosság (*Indigenat*) az egész ország területén közös, ami azt jelentette, hogy, aki a birodalom egyik államában honpolgársággal rendelkezik, az állampolgárnak minősül.⁶ Ez alapján kijelenthető, hogy létezett egy birodalmi állampolgárság (*Reichsangehörigkeit*), amelynek előfeltétele volt, hogy az illető tagállami polgársággal (*Staatsangehörigkeit*) rendelkezzen. Ez azt jelentette, hogy birodalmi polgár csak az a személy lehetett, aki valamelyik tagállamnak polgára. A megszerzés (leszármazás, törvényesítés, házasság és honosítás) és az elvesztés (törvényesítés, házasság, elbocsátás, távollét és hatósági határozat) eseteit az 1870. június 1-i birodalmi törvény szabályozta.⁷ A magyar állampolgársági törvény a német jogszabállyal megegyező módon határozta meg a megszerzés és az elvesztés jogcímeit.⁸

A *ius soli* elve alapján azok a személyek, akik Nagy-Britannia területén születtek, brit alattvalónak minősültek. A *common law* alapján ez az állampolgárság nem szűnhetett meg. E szabályokon az 1870-ben elfogadott törvény változtatott.⁹ Elvesztette állampolgárságát az a honosított brit alattvaló (*British subject*),¹⁰ aki erre nézve nyilatkozatot (*declaration of alienage*) tett; született (*natural born*) alattvaló pedig akkor, ha más állam is polgárának tekintette születésekor. Ez a személy szintén tehetett ilyen jognyilatkozatot. A külföldi honosítás hasonló jogkövetkezéssel járt.¹¹

⁶ A német állampolgárság fogalmának történetéhez: Bellebaum, Karl: *Staats- u. Reichsangehörigkeit, Staats- u. Reichbürgerrecht in Deutschland*. Siegen, 1897. 7–22.; Heide, Georg: *Der Verlust der deutschen Reichs- und Staatsangehörigkeit durch Entlassung. Nach den Reichsgesetzen vom 1. Juni 1870 und vom 22. Juli 1913*. Breslau, 1915. 11–24.; Geiersbach, Horst: *Staatsangehörigkeitsfragen im Saargebiet*. Würzburg, 1934. 4–6.

⁷ Polner Ödön: *Állampolgárság*. In: Márkus Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. 1. köt. Budapest, 1898. 489. A korabeli német szabályokat ismertette: Becker, Paul: *Der Kampf um ein gemeinsames Indigenat in Deutschland*. Limburg a. d., Lahn, 1929. 64–77.; Kistelegi Károly: *Az állampolgárság fejlődésének három európai útja: a német, a francia és a brit modell*. In: Béli Gábor – Kajtár István – Szekeres Róbert (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok*, VIII. Pécs, 2005. 269.

⁸ Királyfi Árpád: *A magyar állampolgárság kizárólagossága*. In: Angyal Pál et. al. (szerk.): *Ünnepi dolgozatok Concha Győző egyetemi tanársága negyvenéves emlékére*. Budapest, 1912. 181–186.

⁹ Az angol és a magyar állampolgársági jog kutatását az Oxfordi Egyetemen (Prof. Dr. Stefan Vogenauer szakmai irányítása mellett) a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj elnyerésével a Magyar Ösztöndíj Bizottság is támogatta (MÖB/66-1/2010). A kutatási program címe: *The Development of citizenship in England in the 19th Century, with Special Attention to the Comparative Analysis of English and Hungarian Citizenship Law*.

¹⁰ Keith pontosan bemutatja, hogy kiket soroltak a brit alattvalók (*British subject*) közé. Keith, Arthur Berriedale: *Constitutional Law. Being the Seventh Edition of Ridges's Constitutional Law of England*. London, 1939. 427. A 19. századi angol állampolgárság történetéhez: Kistelegi: *Az állampolgárság fejlődésének három európai útja*, 273. Clive Parry röviden ismertette, hogyan lehetett elveszteni az angol állampolgársági jogot 1949 előtt. Külön kitért az 1870. évi honosítási törvényre. Parry, Clive: *British Nationality. Including Citizenship of the United Kingdom and Colonies and the Status of Aliens*. London, 1951. 39–45. Az állampolgárság és az állam kapcsolatának bemutatása: Vincent, Andrew – Plant, Raymond: *Philosophy, Politics and Citizenship. The Life and Thought of the British Idealists*. Oxford, 1984. 162–183. Az 1870. évi brit szabályozás történetéhez lásd: Ridges, Edward Wavell: *Constitutional Law of England*. London, 1928. 138. Gerard-René de Groot is elemezte az angol állampolgársági jog történetét. Groot, Gerald-René de: *Staatsangehörigkeit im Wandel. Eine rechts vergleichende Studie über Erwerbs- und Verlustgründe der Staatsangehörigkeit*. Köln–Berlin–Bonn–München, 1989. 97–98.

¹¹ Polner: *Állampolgárság*, 490.

A francia állampolgársági jogban a *Code Civil* a *ius soli* elvét erősítette meg.¹² Polner Ödön szerint franciának számított az idegen állampolgár Franciaországban született gyermeke, ha maga is ott született, és a gyermek nagykorúságát követő egy év alatt nem igazolta, hogy idegen állampolgárságát fenntartja. A honosítást mindig az államfő mondta ki. Elveszítette a francia állampolgárságát az a személy, akit egy másik országban honosítottak, az, aki az államfő engedélye nélkül idegen országban állami vagy katonai szolgálatot vállalt, a visszatérés szándéka nélkül külföldön letelepedett, és idegen állampolgárral házasságot kötött. A volt francia állampolgároknak azonban megkönnyítették a honosság visszaszerzését.¹³ Ez alapvetően megegyezett a magyar jogban ismert visszahonosítással.

Az ismertetett európai állampolgársági rendszerek mellett érdemes röviden bemutatni az USA honosítási jogrendszerét, külön figyelmet fordítva az 1870-ben kötött honosítási szerződésre. Az Amerikai Egyesült Államok nem alkalmazkodott az európai országok állampolgársági törvényeihez a 19. században, ahol a született állampolgárokat nem akarták elbocsátani.¹⁴ A honosított személyeket amerikai állampolgároknak tekintették. Ennek következtében több állam megváltoztatta az állampolgárságra vonatkozó szabályait, különösen a megszűnésre vonatkozó rendelkezéseit, és alkalmazkodtak az amerikai kívánalmakhoz.¹⁵

¹² Mannl is a *Code Civil* jelentőségét emelte ki a francia állampolgársági jogban. Mannl, Horst: *Die Einwanderung nach Frankreich und ihre rechtliche Regelung*. Leipzig, 1933. 90–91. A francia állampolgársági jogot a *Code Civil* rendelkezései között találhatjuk meg. Kállai Gábor: *A közjog alapjai*. Budapest, 2005. 113. Az európai fejlődés szempontjából Hajas Barnabás szintén a *Code Civil* jelentőségét emelte ki. Hajas Barnabás: *Az állampolgárság*. In: Kilényi Géza – Hajas Barnabás (szerk.): *Fejezetek az alkotmányjog köréből*, Budapest, 2005. 259. A francia jogban is érvényesült a *ius soli* elve. Brubaker, Rogers: *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge (Massachusetts) – London, 1996. 85. A témához lásd: Wells, Charlotte C.: *Law and Citizenship in Early Modern France*. Baltimore–London, 1995. 145.; Hargreaves, Alec G.: *Immigration, 'Race' and Ethnicity in Contemporary France*. London – New York, 1995. 31.

¹³ Polner: *Állampolgárság*, 490.

¹⁴ Királyfi szerint a legélesebb ellentét az USA és Poroszország között alakult ki a visszatérők katonai kötelezettségének teljesítése miatt. A helyzetet csak tovább mérgesítette, hogy őket német-amerikaiaknak (*Deutsch-Amerikaner*) nevezték. Előfordulhatott, hogy a katonai kötelezettség teljesítése olyan személyek esetében merült fel, akiknek szülei még gyermekként vándoroltak ki és szereztek amerikai állampolgárságot. Szülőhazájukba visszatérve mégis teljesíteni kellett a katonai szolgálatot. Ellenkező esetben az illetőt büntetőeljárás alá helyezték. A szabályok szigorú betartása következtében sokszor ártatlan személyek szenvedtek. Más európai országok is kötöttek e tárgyban szerződést, például Franciaország, Spanyolország és Anglia. Királyfi Árpád: *Az 1871:XLIII. t.-cz.-be iktatott államszerződés*. (Különnyomat a Jogállam XII. évf. 7–10. füzetéből.) Budapest, 1913. 1–9. Az amerikai állampolgárság történetéhez: Shklar, Judith N.: *American Citizenship*. Cambridge (USA)–London, 1991. 1–23.; Sinopoli, Richard C.: *The Foundations of American Citizenship. Liberalism, the Constitution, and Civic Virtue*. New York – Oxford, 1992. 157–171.; Bonwick, Colin C.: *American Nationalism, American Citizenship and the Limits of Authority, 1776–1800*. In: Minnen, Cornelis A. von – Hilton, Sylvia L. (eds.): *Federalism, Citizenship, and Collective Identities in U.S. History*. Amsterdam, 2000. 29–42.

¹⁵ Webster, Prentiss: *Law of Naturalization in the United States of America and of Other Countries*. Littleton, 1981. 341–344.; Dyne, Frederick van: *Citizenship of the United States*. Rochester, 1904. 327–330. Az USA és az Osztrák–Magyar Monarchia is kötött egymással olyan szerződést 1870-ben, amely az állampolgárságot szabályozta. Az aláíró fél a Monarchia részéről gróf Friedrich Ferdinand Beust volt titkos tanácsos, kamarás, birodalmi kancellár, az uralkodóház és a külügyek minisztere. Az országgyűlési vita alkalmával sem került el a figyelmet a birodalmi kancellári cím használata. Vidliczkay József szerint a „birodalom” kifejezés használata nem felelt meg a magyar közjogi felfogásnak. Magyarországnak volt királya és felelős minisztériuma, de nem rendelke-

A magyar esetben is az országok közötti összeütközések elkerülése volt a cél, aminek következtében az országgyűlési vita során az ellenzéki Simonyi Ernő nem kifogásolta az elbocsátás törvényi szabályozását. Hangsúlyozta azonban, hogy ne nehezítsék meg azoknak a helyzetét, akik vissza akarnak térni az országba: „Nem arról van szó, hogy mi mint mostoha anya büntessük a gyermekeket, hanem arról, hogy mindenütt és mindenhol saját akaratával ellenkezésbe nem jövünk, védelmünk alá vegyük.”¹⁶

Ahhoz, hogy jobban megértsük e jogintézmény bevezetésének célját, meg kell vizsgálni az 1879:L tc. országgyűlési vitáját, hiszen annak során felmerült Kossuth Lajos állampolgárságának kérdése is. Tisza Kálmán miniszterelnök támogatta a távollét bevezetését, arra hivatkozva, hogy a hazafiúi kötelezettségek teljesítését nem csak a honosított személyektől lehet elvárni, hanem a született magyaroktól is, hiszen „a honosítottól szorosabb ragaszkodást kívánni a hazához, mint attól, a ki itt született, nem helyes, sem nem igazságos. [...] Itt egyesegyedül azon eszme vezérelte a javaslat készítőjét, hogy a magyar állampolgárság nemcsak jog, hanem kötelezettség; nem is mondja semmi viszonyok között, hogy az emberek minden esetre elveszítik azt; igen könnyű módokat állapít meg arra nézve, hogy el ne veszítsék és ha mégis elveszítették, visszaszerezhessék.”¹⁷

Szilágyi Dezső kijelentette, nem a történelmi múltat kell elemezni a törvény értelmezésénél, hanem azt összefüggéseiben interpretálni. A politikai emigránsok, különösen Kossuth Lajos nem kívánta, hogy egy születendőben lévő törvény akár egyetlen szakaszát reá való tekintettel ne fogadják el a törvényhozók. Az állampolgárság fenntartásához elég lenne egy egyszerű nyilatkozat benyújtása az illetékes törvényhatósághoz. Ez ugyanis megszaktotta volna a távollét idejét. Nem tartotta ezt megaláztatásnak, mert az, aki huzamosabb ideig külföldön élt, és ott kamatoztatja tudását, legalább ennyit megtehet annak érdekében, hogy honosságát megőrizze. Úgy vélte, inkább a közöny vezérelti azt az embert, aki ezt nem akarja megtenni. Az emberi méltóságra itt nem lehetett hivatkozni, „mert az annyit jelentene, hogy [...] méltósága alattinak tartja bevallani, hogy magyar polgár akar maradni a jövőre nézve is.”¹⁸ Véleménye szerint az állam nem tarthatja meg kötelékében azokat a polgárokat, akik nem vették a fáradságot, hogy egy meghatározott idő alatt legalább egyszer jelentkezzenek. A szabad költözködés elvének biztosítása mellett az állam hozhat olyan egyszerű szabályokat, amelyekkel kötelezheti polgárait, hogy időről időre nyilatkozzanak honosságuk fenntartásáról. Fontosnak tartotta ezt a rendelkezést azért is, hogy időnként meg

zett birodalmi kancellárral, s azt „egyenesen sérelmesnek” vélte. Nagy Iván (szerk.): *Az 1869-ik évi ápril. 20-dikára hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*. 17. köt. Pest, 1871. (a továbbiakban: KN 1871.) 27. A belügyminiszter szerint a kancellár nem mint birodalmi hivatalnok vagy titkos tanácsos járt el, hanem a Szent István rend vitézeként és a Monarchia közös külügyminisztereként kötötte a szerződést. KN 1871. 28. Ugyanezen a véleményen volt Tisza Kálmán is. KN 1871. 28. Az USA részéről John Jay képviselte az ország érdekeit mint az Amerikai Egyesült Államok rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere. Ezt az államszerződést az 1871:XLIII. törvényekben hirdették ki. Marschalkó János: *Északamerikai Egyesült-Államok*. In: Márkus Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. 3. köt. Budapest, 1900. 445.; Malloy, William M.: *Treaties, Conventions, International Acts and Agreements Between the United States of America and Other Powers 1776–1909*. Vol. 1-4. Washington, 1910. passim; Királyfi: *Az 1871:XLIII. t.-cz.-be iktatott államszerződés*, 1–80.

¹⁶ Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója. 7. köt. Budapest, 1880. (a továbbiakban: KN 1879.) 359.

¹⁷ KN 1879. 277. Vö.: Szederkényi Nándor hozzászólása. KN 1879. 270–273.

¹⁸ Szilágyi támogatta Gulner javaslatát. KN 1879. 368.

lehesen állapítani, kik tartoznak az országhoz. Abban az esetben, ha tíz év alatt nem jelentkezett az illető, akkor passzív magatartása révén elveszíti a magyar állampolgárságát.

A *Hon* hasábjain időközben megjelent egy az eredeti törvényjavaslatot támogató cikk. A szerző véleménye az volt, hogy senkinek sem kell „politikai hódolatot” tenni, hiszen „Kossuth ír eleget haza; fenntartja és hirdeti politikai elveit szabadon; sértés-e tőle is azt követelni, hogy tíz évben egyszer, a törvény hatálybaléptétől számítva, bejelentse kívánságát, hogy állampolgárságát fenntartja?”¹⁹ Ugyanezen lap egy másik cikkében egyértelműen kifejezésre jutott, hogy az állampolgársági törvény elfogadása nem Kossuth száműzetése ellen irányul. „Ezt a hypocrita lamentálást Kossuth állítólagos száműzetése miatt legcsattanósbabban megcáfolja az a tény, hogy Kossuth eddigé több országgyűlésre meg lett választva képviselőnek s választását az országgyűlés mindannyiszor minden ellenvetés nélkül igazolta.”²⁰

A fentebb kiemelt hozzászólásokkal szemben a honatyák egy része azonban nem értett egyet a távollét bevezetésével. A kisebbségi véleményt támogató képviselők törölni szeretnék volna a távollétre vonatkozó rendelkezéseket, mert ezek ellenkeztek azzal az elvvel, hogy a honpolgár – éppen úgy, mint az amerikai vagy az angol – mindig és mindenütt megtarthassa magyar állampolgárságát egészen addig, amíg arról önként le nem mond.²¹

A javaslat az állampolgárság távollét címén történő elvesztésének bekövetkezésére tíz évet határozott meg. Rögzíteni kellett azt az időtartamot, amelynek elteltét követően nem lehetett valakit magyar állampolgárnak tekinteni, mert megfeledezett hazájáról. A törvényjavaslat indokolása szerint arra kellett törekedni a jogalkotás során, hogy közjogi hagyományainkkal ne szakítsunk, és ne helyezzük idegen alapra az állampolgárság szabályozását. Ha ezt az indokolást teljes mértékben figyelembe vették volna a képviselők, akkor e szakasz nem került volna bele a törvénybe.²² Simonyi Ernő szerint a távollét intézménye minden magyar közjogi hagyománnyal és törvénnyel szemben állt. Szerinte nem azt kellett volna meghatározni, hogy milyen módon lehet valakit a magyar állampolgárságtól megfosztani, hanem hogy ki lehet magyar honpolgár. A rendi közjog szerint a honfűsűsűt csak egy módon lehetett elveszíteni, ha egy magyar nő idegen állampolgárságú férfihez ment feleségül. Házasságának fennállása alatt nem lehetett magyar honosnak tekinteni. „Egyébiránt azon jognézet uralkodott, hogy a magyar állampolgárság sem törvényesítés, sem kiköltözés, sem külföldön való hosszabb idejű tartózkodás, sem idegen állam kötelékében való felvétel által nem veszítette el.”²³ Nem tartotta elfogadhatónak, hogy valaki egy született magyarra azt mondhasa, hogy nem magyar állampolgár. Ellenben fenntartandónak vélte, hogy szűnjön meg az állampolgársága annak, aki kérelmezte az elbocsátását.

Simonyi szerint a történelemnek voltak olyan pillanatai, amikor a politikai fordulatok arra kényszerítették az állampolgárokat, hogy külföldre meneküljenek. „E §-nak, a mint itt van, más célja és más szándéka nem is lehet, minthogy a politikai menekültekre nézve le-

¹⁹ *Kik száműzik igazán Kossuthot a hazából?* H 1879. november 5. 17. évf. 266. sz.

²⁰ *Kik száműzik igazán Kossuthot a hazából?* H 1879. november 5. 17. évf. 266. sz. Ruzsoly József monográfiájában nyomon követte Kossuth Lajos képviselővé történő megválasztását. Ruzsoly József: *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1861–1868. Az 1848. évi V. és kolozsvári II. törvények gyakorlata kormányhatósági és hazai helyhatósági levéltári források alapján.* In: Tóth Károly (szerk.): *Acta Jur. et Pol.* Szeged Tom. LVI., Fasc. 2. Szeged, 1999. 96–97., 218., 230.

²¹ *Az 1878. évi október hó 17-ére hirdett országgyűlés képviselőházának irományai.* 9. köt. Pest, 1979. 338. sz. 277.

²² KN 1879. 366.

²³ KN 1879. 359.

hetetlenné tegye azt, hogy magukat magyaroknak vallják.”²⁴ Nem kérhették azok a személyek az elbocsátást, akik emigráltak, mert a politikai rendszert nem ismerték el. Nem fordulhattak az osztrák–magyar konzulátushoz vagy követséghez, hogy tartózkodási engedélyt állítsanak ki számukra vagy útlevelüket hosszabbítsák meg. „Ma-holnap oly fordulat állhat be, melyet ismét mi nem ismerünk el s akkor mi fogunk kivándorolni s akkor azok, a kik a kormányon ülnek bennünket törvény szerint számúzhatnak ép annyi joggal, mint önök ma akarják számúzni Kossuth Lajost.”²⁵ A képviselő arra hivatkozott, hogy Kossuth Lajos semmilyen más állam szolgálatát nem vállalta el, és idegen állampolgárságot sem szerzett. „Ő magyar embernek született és magyar marad, a míg él.”²⁶

Ugyanakkor Simonyi úgy vélte, valószínűsíthető lehet, hogy nem kívánt magyar állampolgár lenni az a személy, akit honosítottak, és tíz éven keresztül nem tartózkodott az országban. Következésképpen szerette volna módosítani a törvényjavaslat távolléttel kapcsolatos rendelkezését: „Azon honosított magyar állampolgár, a ki engedély nélkül, vagy az osztrák magyar közös ministerek megbízása nélkül az osztrák–magyar monarchia határain kívül, vagyis helyesebben, csupán csak a magyar monarchia határain kívül tartózkodik, az, ezáltal elveszíti magyar állampolgárságát.”²⁷ Ha mégis élni kívánt volna polgári és politikai jogaival, meg kellett volna tennie a szükséges lépéseket ahhoz, hogy ne veszítse el honosságát, vagy ismét vegyék fel a magyar állampolgárok közé.

Helfy Ignác kifejtette, hogy nem akar Kossuth Lajos ügyéből bármilyen politikai előnyt kovácsolni pártjának, s azt javasolta, hogy az egész szakaszt hagyják ki a törvény szövegéből. Támogatta ugyanakkor Simonyi Ernő fenti indítványát is. Indítványozta, hogy a törvény szövegéből maradjon ki minden, ami a közös állampolgárságra utal, és tisztán csak a magyar honosságról szóljon.²⁸

Szederkényi Nándor a távollét intézményének a bevezetését a született magyarokkal szemben nem támogatta, mert „a születés eltörölhetetlen bélyeget nyom, mely megmarad rajta amíg él”.²⁹ Véleménye szerint Magyarország nincs olyan helyzetben, hogy „fiai bármely csekély oknál fogva proscribál”-ja.³⁰ Kiemelte, hogy voltak olyan személyek, akik politikai okok miatt távoztak az országból, akik közül néhányan egy másik államban tisztességes munkát vállaltak, de a javaslat szerint egyszerű hatósági utasítással állásuk feladására kényszeríthetik őket. Nem tartotta megfelelő indoknak, hogy ezek a személyek megfeledeztek a hazájukról, épp ellenkezőleg, azok, akik politikai üldöztetés miatt tartózkodtak külföldön, soha nem feledkeztek meg róla.³¹ Szederkényi Nándor is támogatta viszont, hogy

²⁴ KN 1879. 359.

²⁵ Példaként még Tököly Imrét és Zrinyi Ilonát említette, hiszen ők több mint tíz évig tartózkodtak külföldön. KN 1879. 359.

²⁶ Simonyi szerint nem lehetett olyan magyar ember, aki azt kívánta volna, hogy „Kossuth Lajos megszűnjék magyar ember lenni”. KN 1879. 360.

²⁷ Simonyi szerint a törvénynek elsődlegesen az volt a célja, hogy a hazának hasznos polgárokat szerezzen. Ezt olyan képtelenségnek tartotta, amelyet még „maga az isten sem teheti, mert ami megtörtént, a mi tény, azt nem törtétté tenni, maga az örökkévaló sem képes”. Nyíltan kimondta, hogy a törvényjavaslatnak nem lehetett más célja, mint hogy Kossuth Lajost megfosssa az állampolgárságától. KN 1879. 360.

²⁸ KN 1879. 371.

²⁹ KN 1879. 272.

³⁰ KN 1879. 272.

³¹ A képviselő beszéde olyan nagy visszhangot keltett, hogy Csanády Sándor sem hagyta szó nélkül a történetet, és megvetően a jobb oldalra mutatott. KN 1879. 272. Vö.: Csanády Sándor hozzászólása: KN 1879. 272.

ha tíz éven keresztül, megszakítás nélkül az ország területén kívül tartózkodnak, akkor veszítsék el magyar állampolgárságukat.³²

A törvényjavaslat távollétre vonatkozó rendelkezése érintett egy másik fontos közjogi kérdést, a magyar államterület meghatározását is. Simonyi indítványában azt akarta elérni, hogy a távollétre vonatkozó rendelkezések a Monarchián belül ne érvényesüljenek. Ez azt jelentette volna, hogy a távollét jogintézményének területi hatálya Ausztriára nem vonatkozna.³³

Mocsáry Lajos szerint ez a rendelkezés nem felelt meg a tényleges közjogi viszonyoknak, hiszen a javaslat 32. §-ának rendelkezéseibe bele lehetett magyarázni, hogy Ausztria Magyarországára nézve nem külföld, ami közös állampolgárság kialakítását jelentette volna.³⁴ Gulner Gyula szerint viszont a két állam között kialakult közjogi viszony nem gyakorolható hatást a magyar állampolgárság szabályozására. Nem lehetett a haza fogalmát kiterjeszteni.³⁵ Tekintettel kellett lenni arra, hogy Ausztria és Magyarország között útlevélkényszer állt fenn. Külön kiemelte, hogy a tízévi távollétet és az azt megszakító, kellemetlen eljárást csak a magyarok ellenségeitől kívánná meg. „Hányszor jutottunk már azon sajnós helyzetbe, hogy kénytelenek voltak bujdosni a hazából annak legjobb, leghűbb fiai és azok után, kiket nem ér utol a zsarnokság keze, ily törvény által magunk dobunk egy követ.”³⁶ Beszédében hangsúlyozta, hogy Kossuth Lajos is e száműzött sorsra jutna, hiszen ha visszatérne, még képviselőnek sem lehetett volna megválasztani. „Én részemről remélem, hogy a nemzet nem fogja száműzni szívéből saját híveit, hanem száműzni fogja azokat, a kik Kossuth Lajost akarják száműzni, a kik nem áttallják ily törvényjavaslatot terjeszteni be tárgyalás végett.”³⁷

Gulner Gyula sem helyeselte a törvényjavaslat ezen szakaszának ilyen formában történő elfogadását. Szerinte a lehető legegyszerűbb formát kell megtalálni arra, hogy valaki távollét miatt ne veszítse el a magyar állampolgárságát. Semmiképp sem lehet megengedni, hogy hosszadalmas eljáráshoz kössék az állampolgárság fenntartását. Véleménye szerint azok a személyek, akik az illetékes hatóságnál nem jelentették be állampolgársági igényüket, nem érdemesek arra, hogy a magyar állam jogvédelme és pénzügyi gondoskodása rájuk kiterjedjen.

Hegyessy Márton szerint a törvényjavaslat megfogalmazóját nem Kossuth Lajos ellen irányuló szándék vezette: „Az eredmény okvetlenül az lesz, hogy azok, kik 1849-ben kime-

³² A képviselő hivatkozott a ház 214. sz. határozatára, amely a következőket tartalmazta: A honosított személy, ha „10 évig megszakítás nélkül távol marad az országból, elveszíti magyar honosságát. A bennszülött honos, magyar honosságától csak saját kérelmére menthető fel, a foglalt feltételek mellett. A törvényjavaslatban foglalt minden más mód mellőzendő.” KN 1879. 273.

³³ KN 1879. 360.

³⁴ KN 1879. 278.

³⁵ A véderőtörvény rendelkezéseit is figyelembe vették a törvényjavaslat megszövegezésénél, amelynek indoka a katonai kötelezettség teljesítésnek elkerülése volt. KN 1879. 364. Az országgyűlés 1879. november 3-án tartott ülésének bemutatása: *Ellenőr* (a továbbiakban: E) 1879. november 3. 11. évf. 526. sz. és E 1879. november 4. 11. évf. 527. sz.

³⁶ Mocsáry szerint éppen azokat a személyeket fosztották volna meg az állampolgárságtól, akik a haza érdekében tevékenykedtek, akik a „hazának hozott áldozatokért eszik a száműzetés kenyereit”. KN 1879. 279.

³⁷ KN 1879. 279.

nekültek és máig is külföldön vannak, e törvény alapján elveszítik a magyar állampolgári jogot.”³⁸

Thaly Kálmán azt szeretne volna elérni, hogy ha egy magyar állampolgár külföldre költözik, ne veszítse el honosságát. Ezért elsősorban Hegyessy Márton indítványát pártolta, de mivel elfogadására kevés esélyt látott, támogatta Simonyi Ernő javaslatát is.³⁹

Mások sem fogadták el ezt a szakaszt, többek között Degré Alajos sem. Szerinte egyetlen képviselő sem szavazhatott volna e törvényjavaslatra addig, amíg Kossuth Lajos él. „A világ legelőkelőbb, legműveltebb, legnagyobb városa London, Kossuth Lajost lángeszéért, nagy szívéért, díszpolgárrá választotta és mi, a mely nemzetnek e nagy szív minden dobbanása, e lángész minden szikrája szolgálatában volt és van, mi most csak látszatát is elfogadjuk annak, hogy ő polgáraink kötelékéből kizárjuk, polgári jogától megfosztjuk, azt a Kossuth Lajost, ki 15 milliónyi népnek e hazában polgári jogot szerzett, most ezen nép képviselői, polgárjogától megfoszszák?”⁴⁰

Olyan személyeket említett példaként (Duka Tivadart, Munkácsy Mihályt stb.), akik igen jelentős művészeti eredményt értek el külföldön magyarként. Őket meg lehetett volna fosztani magyar állampolgárságuktól, mert nem jelentkeztek az illetékes hatóságoknál. Ha a magyar kormány valakit a távollét miatt akar büntetni, akkor ne azokkal tegye, akik kényszer következtében hagyták el az országot. Javasolta, hogy az országgyűlés alkosson olyan törvényt, amely azokra vonatkozna, akik Bécsben töltötték egész életüket és költötték el pénzüket. Ezeket a személyeket sem kellett volna azonban szerinte megfosztani a magyar állampolgárságuktól, hanem meg kellett volna adózatni jövedelmüket.⁴¹

Helfy szerint nem az volt a kérdés, hogy „mekkora ez a politikai aktus”, amelyet meg kell tenni, hiszen „Geszler rudja előtt elmenni és kalapot emelni az sem valami nagy actus: egy percz alatt meg lehet tenni s mégis forradalom lett belőle. Politikai jogokban nem az actus nagysága adja meg a jelentőségét, hanem az abban lévő megalázás.”⁴² A politikai menekülteket arra kényszerítették volna, hogy egy általuk nem támogatott közjogi állapotot, ha szóban nem is, de legalább írásban elismerjenek. Nem lehetett kétségbe vonni, hogy „tisztellel viseltek Kossuth Lajos iránt mindenki e házban és e házon kívül is; mert vannak emberek, akik nem kérik a tiszteletet, hanem parancsolják azt s ezen emberek egyike Kossuth Lajos.”⁴³ Szerinte a képviselők szándékosan akarták félremagyarázni e szakasz

³⁸ Hegyessy Gulner véleményére reagált, aki szerint leginkább a kettős állampolgárság elkerülése végett kell bevezetni a távollét intézményét. Hivatkozott többek között Széchenyi István szavaira, aki szerint sem lehetett tovább csökkenteni az állampolgárok számát. A képviselő szerint a hontalanság problémáját is felvetette a kérdés. KN 1879. VII. 366.

³⁹ KN 1879. 373.

⁴⁰ Degré Alajos beszédében hangsúlyozta, hogy ha e szabályokat harminc évvel ezelőtt fogadták volna el, sok honatya elvesztette volna az állampolgárságot. KN 1879. 367.

⁴¹ A képviselő kiemelte, hogy ez a javaslat „történelmünk egyik szent lapját akarja megszenteltetni”. Hozzászólását II. Rákóczi Ferenc példájával támasztotta alá, akit proscibáltak. Duka Tivadar kapcsán kiemelte, hogy 9000 ft évi fizetést kapott, amelyet hazánkban nem tudott volna megszerezni. Mocsáry Lajos hozzászólása. KN 1879. 356. Szederkényi Nándor beszéde, KN 1879. 357. Mocsáry is kiemelte a művészek közül Munkácsyt. KN 1879. 366–367.

⁴² KN 1879. 370.

⁴³ Helfy szerint a politikai menekülteket, akik nem ismerték el a közös ügyek létét és az Osztrák–Magyar Monarchiát, kényszerítenék rá, hogy elfogadják. KN 1879. 371. Vö.: Szilágyi Dezső hozzászólása, KN 1879. 367–369. Fábiánné a közös ügyek eredeteként a Pragmatica Sanctiot emelte ki. Fábiánné Kiss Erzsébet: *A kormányzat szervezeti változásai 1848-ban*. In: Vörös Imre (szerk.): *A magyar polgári átalakulás alkotmányos forradalma. Jogtörténetesek 1848-ról*. Budapest, 2001. 37. Polner is ismertette a közös ügyek rendszerét, amelyek között nem szerepelt az állampolgárság.

eredeti jelentését. Nemcsak Kossuth Lajos érdemel kiemelést, hanem mások is, akik szintén rászolgáltak, hogy megemlítsék őket (például Csudafy tábornok).⁴⁴ „Tehát, azért, hogy ezen honfitársaink magukat külföldön annyira kitüntették, azért, hogy ők a külföldön barátságukkal, jellemzilárdságukkal becsületet szereztek e haza nevének; azért, hogy ők egy más nemzet javára, mint egy kierőszakolták, mi elismerésül azt mondjuk nekik, hogyha bizonyos actusra nem birod magad, nem vagy magyar állampolgár.”⁴⁵

Thaly Kálmán nem értett egyet Helfy Ignác nézeteivel, mert szerinte a megváltozott közjogi viszonyokra nézve nem szégyen, ha valaki a kiegyezési törvényeket nem ismeri el, „mert a következetesség a férfit mindig csak díszíti”.⁴⁶

A szatmári békében csak azt kívánták a polgároktól, hogy jelentsék ki, nem fognak fegyvert a Habsburg-ház ellen. Kossuth ezt nem tette, inkább hátrahagyva birtokát, emigrált. „Nagy férfiakat kicsinyes dolgokra kényszeríteni akarni, valóban méltatlan. Kossuth Lajos akkora egyénisége e századnak, oly nagy férfi a magyar nemzetnek, oly kivételes alakja történelmünknek, hogy mindenképpen megérdemli a kivételes intézkedést.”⁴⁷ Számos példa akadt arra, hogy bizonyos személyek tekintetében a törvényhozás kivételt tett.⁴⁸ Thaly javasolta, hogy Kossuth Lajos nevét külön rögzítsék kivételként a törvényben. Molnár Aladár szerint nem engedhető meg, hogy egy állampolgár nem ismeri el a magyar állam törvényeit. Ez „oly veszélyes elv, mely egymagában képes volna a magyar államot teljesen decomponálni”.⁴⁹

Veszter Imre szerint a legnagyobb probléma akkor keletkezne, ha valaki távollét címén veszítené el magyar állampolgárságát, és nem akarna más állam polgára lenni. „Akkor az nem lesz állampolgára sem Magyarországnak, sem más államnak, hanem lebeg, mint Mo-

Polner Ödön: *Közös ügyek*. Budapest, 1901. 2–147.; Mezey Barna: *Az Osztrák–Magyar Monarchia*. In: Mezey Barna – Sente Zoltán (szerk.): *Európai alkotmány- és parlamentarizmus-történet*. Budapest, 2003. 350. A közös érdekű ügyek között sem található meg az állampolgárság. Balogh Judit: *Közös érdekű ügyek a dualizmus rendszerében*. Jogtörténeti Szemle (2007) 3. sz. 2–9.

⁴⁴ Csudafy Mihály tábornok az 1848-as szabadságharc és forradalom idején katonaként szolgált a hazát. Fogságba esett és halálra ítélték. Büntetését életfogytig tartó szabadságvesztésre változtatták át, amelyet követően 1859-ben kegyelmet kapott „házaja számüzetett”-je. Vasárnapi Ujság. 1904. 51. évf., 45. sz. 772. A Vasárnapi Újság tájékoztatása némi pontosításra szorul, ítéletét ugyanis „csak” tizenhat év várbörtönre módosították 1849. február 15-én. Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. Budapest, 2000. 720.

⁴⁵ Helfy csak egy állammal szemben alkalmazta volna a távollét jogintézményét, amely Ausztria lett volna, mert „annak nem vagyunk kitéve, hogy Magyarország valamennyi politikai menekültje Ausztriába menjen”. KN 1879. 370.

⁴⁶ Thaly hivatkozott Veszter Imre, Gulner Gyula és Szilágyi Dezső szavaira. KN 1879. 367–371. A képviselő szintén az emigránsok, többek között Kossuth Lajos védelmében szólalt fel. KN 1879. 372.

⁴⁷ Kossuth Lajosnak a monoki bíróhoz vagy a zempléni alispánhoz kellett volna fordulnia, ha fenn szeretne tartani az állampolgárságát. KN 1879. 372.

⁴⁸ Ilyen eset volt, amikor a magyar nyelvet szabályozták, mivel József nádornak megengedték, hogy a latint használja. Koháry országbíró esetében respektálták, hogy egy stampignával nyomtassa a papírokra a nevét, mert jobb kezét egy ágyúgolyó leszedte. Értük külön törvénycikket alkotott a magyar országgyűlés. KN 1879. 372.

⁴⁹ A távollét intézményének megítélése az ellenzék sorait is megosztotta. Thaly Kálmán hozzászólása: KN 1879. 372–373. A törvényjavaslat 10. §-a kapcsán is megtörtént, hogy a szavazás alkalmával Irányi Dániel a kormány javaslata mellett voksolt. KN 1879. 380–382.

hamed koporsója ég és föld között.”⁵⁰ Az emigránsokon kívül még figyelembe kellett venni a székely honpolgárokat is, aminek következtében támogatta Hegyessy Márton javaslatát.⁵¹

Veszter Imre szerint a távollétre vonatkozó szakasz rendelkezései nem a politikai emigránsokra vonatkoztak. A távollét bevezetésével azt akarták elérni, hogy egyre kevesebb legyen azon honpolgárok száma, akik túl hosszú ideig tartózkodnak külföldön. Az állampolgárság ily módon történő elvesztése ezen személyekre nézve *quasi* büntetésül szolgál. Véleménye szerint azért nem lehetett elfogadni ezt a szabályozást, mert nemcsak az érintett személyt sújtották volna e „szankcióval,” hanem annak egész családját. Leginkább csak az államnak jelentett volna ez veszteséget, mert elveszítette azokat a családtagokat is, akik egyébként magyar állampolgárok akartak maradni. Szerinte nem lehet elfogadni a 32. §-t csak azért, mert könnyen vissza lehet szerezni a magyar állampolgárságot visszahonosítással. „Azonban, t. ház, azért, hogy valamilyen bajnak megorvosolhatása könnyű, a bajt előidéző helyes-e?”⁵² Molnár szerint azok a képviselők, akik nem látták be e szakasz szükségességét, azok nem ismerték fel annak igazi lényegét, amit Gulner Gyula helyesen fejtett ki.

Az igazságügy-miniszter szerint a tízévi távollét nem vonatkozott azokra a személyekre, akik a követségeken vagy a konzulátusokon dolgoztak, és státuszuk a közös külügyminisztertől függött.⁵³

Ezt követően heves vita alakult ki az országgyűlésben a szavazás sorrendjéről, ahol még a házszabály 163. §-át is fel kell olvasni, amely tartalmazta, hogy először a központi, majd a különbizottság javaslatáról kellett dönten, és csak ezt követően az indítványokról. A szavazás eredményeként a bizottság szövegezését nem fogadták el. Hasonló sorsra jutott Simonyi Ernő indítványa is. Ezt követően történt a szavazás Gulner Gyula javaslatáról, amelyet elfogadtak a képviselők, és ennek következtében a távollét intézménye bekerült a magyar állampolgársági törvénybe.⁵⁴ A következő ellenzéki tagok szavaztak a távollét kapcsán a szélsőballal: Juraszek Ferencz, Mandel Pál, gróf Nemes Nándor, Pilissy László, gróf Somsich Imre, Szily László, Veszter Imre, Urányi Imre és Bölöni Sándor.⁵⁵

Simonyi Ernő azonnal jelezte, hogy egy új szakaszt szeretne beiktatni a 31. § után. Szerinte ez a rendelkezés a politikai emigránsok száműzését jelentette. Úgy vélte, ha a politikai menekültekre korábban mondták volna ki, hogy tízévi távollét után megszűnik az állampolgárságuk, akkor gróf Andrassy Gyula sem lehetett volna magyar állampolgár.⁵⁶ Az 1868.

⁵⁰ KN 1879. 372. Vö.: Hegyessy Márton hozzászólása. KN 1879. 365–366.

⁵¹ A székely kivándorlás történetéhez: A. Sajti Enikő: *Székely telepítés és a nemzetiségi politika a Bácskában*. Budapest, 1984. 10. Barabás a Székely Társaság szerepét ismertette. Barabás Endre: *A székely kivándorlás és a Romániában élő magyarok helyzete*. Budapest, 1901. 3. A kivándorlás megakadályozása végett a minisztertanács tárgyalás alá vette a képviselőház 1882. március 18-án elfogadott 1150. és 1169. sz. határozatát. Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek (a továbbiakban: MtJkv.) 29. sz. MOL K 27 (1882. ápr. 28.) 27R/30. Kovács Imre az 1870 és 1914 közötti Amerikába megindult kivándorlás nagyságát mutatta be. Kovács Imre: *A kivándorlás*. Budapest, 1938. 33. A demográfiai átalakulás és az állampolgárság kapcsolatához lásd: Varga Norbert: *A demográfiai átalakulás és a kivándorlás hatása a magyar állampolgársági jog szabályozására a 19. században*. In: Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Acta Jur. et Pol.* Tom. LXXIII. Fasc. 60. Szeged, 2009. 673–677.

⁵² KN 1879. 372.

⁵³ KN 1879. 280.

⁵⁴ KN 1879. 375.

⁵⁵ PN 1879. november 5. 30. évf. 266. sz. Az Ellenőr is megemlítette, hogy az egyesült ellenzék a kormányt támogatta. E 1879. november 5. 11. évf. 529. sz.

⁵⁶ Gróf Andrassy Gyula esetében azonban egy hónap hiányzott a tíz évből. KN 1879. 375.

évi, Horvát Boldizsár által beterjesztett állampolgársági törvényjavaslatnak is az volt a legfőbb hibája, hogy nem a honosítással, hanem az állampolgárság megszűnésével foglalkozott.⁵⁷ Ez a javaslat már nem is került a ház elé, mert a honatyák többsége nem támogatta, hogy az emigránsokat, köztük Kossuth Lajost és családját megfosszák állampolgárságuktól. Ezért fontosnak tartotta Simonyi, hogy a 32. szakasz után kerüljön bele a törvény szövegébe, hogy a „33. § a 32. § intézkedései a politikai okoknál fogva kivándoroltakra nem terjesztetnek”.⁵⁸

A javaslatot ellenezte a miniszterelnök is, aki nem látta be, hogyan lehet erről a szakaszról azt állítani, hogy a politikai menekültek ellen irányul. A visszahonosítás intézményére hivatkozott ellenérvként, amely révén egy született magyar, aki távollét címén elveszítette honosságát, bármikor, ha visszatér, és községi illetőséget szerez, újból gyakorolhatja politikai jogait. A száműzetés csak akkor valósult volna meg, ha a törvény azt mondta volna ki, hogy „a ki több éven keresztül távol van bármi okból is, az csak engedély mellett jöhet vissza”.⁵⁹ Minden államban a polgári jogok gyakorlása attól függ, hogy az illető személy elismerete-e országa törvényeit, amelyeket rossznak tarthatott, és a törvényes keretek között törekedhetett azok megváltoztatására. Nem támogatta Simonyi javaslatát, mert úgy vélte, az állampolgári jogok többségét csak az a személy gyakorolhatta, aki a hazájában tartózkodott. Szerinte az állam védelmét nem fogja igénybe venni az a személy, aki az elmúlt tíz évben nem adott életjelet magáról.

Almássy Sándor nem értett egyet a miniszterelnök indoklásával: amennyiben azt vállalja, hogy a 32. § nem vonatkozik a politikai menekültekre, miért tiltakozik Simonyi Ernő indítványa ellen, aki épp ezt akarja tisztázni. „Méltányos-e ezt nekünk tenni, holott a legtöbb esetben a politikai menekültek épen azok, kik magukat a hazáért feláldozták, kik életüket, vérüket a hazának szentelték?”⁶⁰ – tette fel a kérdést Simonyi. Nemcsak azok a személyek árthattak a magyar hazának – folytatta Almássy –, akik nem tettek eleget a törvény rendelkezéseinek, hanem azok is, akik megtették mindazt, ami ahhoz kellett, hogy az állampolgári minőségüket fenntartsák. Továbbá azért is szükségesnek tartotta, hogy elfogadják Simonyi javaslatát, mert ez a rendelkezés a külföldön élő magyarok számára erkölcsi elismerést jelentene. „Én Deák politikáját sohasem helyesletem s daczára annak, hogy én politikában a rossz czélokot követőknek nem szívesen hajlok meg, mégis hódoltam azon tiszteletmegadás alkalmával, mely itten elhunytá idejében provócaltatott.”⁶¹

A miniszterelnök kijelentése nem nyugtatta meg Helfy Ignácot sem, aki elmondta, hogy korábban nem kételkedett abban, hogy a kormány nem törekedett a politikai emigránsok állampolgárságának megszüntetésére. Tisza Kálmán nyíltan kijelentette, hogy nem támogatja Simonyi javaslatát, ami épp ennek az ellenkezőjét jelenti. A kormány ezzel el tudta

⁵⁷ Mezey Barna tanulmányaiban részletesen ismertette Horvát Boldizsár politikai pályafutását. Mezey Barna: *Deák Ferenc és Horvát Boldizsár*. In: Csibi Norbert – Domaniczky Endre (szerk.): *Deák és utódai. Magyar igazságügyi miniszterek 1848/49-ben és a dualizmus korában*. Pécs, 2004. 73–88.; uő.: *Horvát Boldizsár az Országbírói Értekezleten*. *Jogtörténeti Szemle* (2005) 3. sz. 31–39.; uő.: *Horvát Boldizsár az 1861. évi országgyűlésben*. *Jogtörténeti Szemle* (2007) 1. sz. 19–29.; uő.: *A kiegyezés jogpolitikájának kialakítása. (Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter reformprogramja.)* *Jogtörténeti Szemle* (2007) 3. sz. 31–42.

⁵⁸ KN 1879. 376.

⁵⁹ Tisza Kálmán reagált Simonyi Ernő indítványára. KN 1879. 376.

⁶⁰ KN 1879. 377. Vö.: Simonyi Ernő javaslata. KN 1879. 375–376.; PN 1879. november 4. 30. évf. 265. sz.

⁶¹ Almássy szerint az emigránsok nem fordultak a haza ellen, csak „szenvedik [...] a martiromságot”. KN 1879. 378.

érni, hogy Kossuth Lajost ne lehessen megválasztani országgyűlési képviselőnek, „és ez bizonyra szem előtt lebegett akkor, midőn ezen § megalkottatott”.⁶² Álláspontja szerint nem állta meg a helyét az az érvelés, hogy az a személy, aki az ország törvényeit nem ismerte el, megérdemeli, hogy állampolgárságától megfoszszák. Ilyen „reactionalis teoriát nem csak nem hallottam, hanem nem is olvastam; anathémát, ily általánosságban, politikai menekültek felett sehol nem mondtak”.⁶³ A rossz törvényeket elismerni és nekik engedelmessékedni csak az adott országban lévő politikai ellenzéknek kellett. A politikai emigráció értelme éppen az volt, hogy valaki még passzívan sem akart részt venni a törvények végrehajtásában, aminek következtében kivándorolt, és felhasznált minden lehetőséget, hogy a hazájában elinduló politikai folyamatokat meggátolja. Nem lehetett elvárni tőlük, hogy elismerjék az ország törvényeit, mert akkor ellentmondásba kerültek volna saját politikai nézeteikkel és emigrációjuk céljával. A miniszterelnök utolsó érvét sem fogadta el Helfy, mondván, ha a külföldön lévő állampolgár cselekedetei a haza ellen irányulnak, akkor azt a hatályos büntetőjog szerint kell megítélni. „Sőt ezen esetre nézve azt mondom, hogy sokkal jobb, hogy benne marad az állampolgári kötelekben, mintha abból kiűzzük; mert egészen más a büntetés, ha vele szemben állunk, mint idegennel és egészen más, ha mint olyannal állunk vele szemben, ki saját hazáját árulta el, mert akkor halálra is ítélnélük”.⁶⁴ Ezért a kormány egyedüli szándéka csak az lehetett, vonja le a következtetést, hogy Kossuth Lajost a magyar állampolgárok köréből kizárják, hogy az országgyűlési választásokon ne indulhasson. Javasolta, hogy fogadják el Simonyi Ernő indítványát, s ezzel adják jelét annak, hogy a rendelkezés nem a politikai emigránsok ellen irányul.⁶⁵

Csanády Sándor kiemelte beszédében, hogy „találkozik ember, hazának területén, a kik vak eszközül hagyná magát felhasználtatni arra, hogy a haza legjelesebbjei, azon honpolgárok, kik a valódi alkotmányos szabadságért, a jogegyenlőségért minden áldozatnak meghozatalára képesek, azok törvény által kizárassanak a magyar állampolgárok sorából.”⁶⁶ Tisza Kálmántól nem várta ezen elvek feladását, mert 1875-ig hasonló nézeteket vallott, mint „hazánk legnagyobb fia: Kossuth Lajos”.⁶⁷ A miniszterelnök tagja volt az úgynevezett hatá-

⁶² KN 1879. 378. Vö.: Tisza Kálmán hozzászólása. KN 1879. 376–377.; PN 1879. november 4. 30. évf. 265. sz.

⁶³ KN 1879. 378.

⁶⁴ KN 1879. 378. A Csemegi-kódex több törvényi tényállása vonatkozik olyan bűncselekményekre, amelyek az állam ellen irányulnak (pl. hűtlenség, felségsértés). „A felségsértés büntetett képezi azon cselekmény is, mely közvetlenül arra van irányozva, hogy: 1. a trónöröklés törvényes rendje erőszakkal megváltoztassék; 2. a magyar állam alkotmánya, vagy a magyar államot képező országok közt fennálló államközösség, vagy a magyar állam és az osztrák–magyar monarchia másik állama közt fennálló kapcsolat erőszakkal megváltoztassék; 3. a magyar államnak, vagy az osztrák–magyar monarchia másik államának területe, vagy ezeknek valamelyik része erőszakkal idegen uralom alá jusson, vagy azon államtól, a melyhez tartozik, erőszakkal elszakittassék. [...] A hűtlenség büntetett követi el, és tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő azon magyar honos, a ki valamely külhatalom kormányával szövetkezik, vagy azzal közvetlenül vagy közvetve érintkezésbe bocsájtkozik a végett, hogy azt a magyar állam, vagy az osztrák–magyar monarchia elleni ellenséges cselekményre bírja, valamint az is, a ki valamely külhatalmat az osztrák–magyar monarchia ellen háborúra indítani törekszik.” 1878:V. tc. 127., 142. §§.

⁶⁵ A képviselő szerint azokat az állampolgárokat fosztották meg honosságuktól, akik a haza iránti szeretettől vezérelve cselekedtek. KN 1879. 379.

⁶⁶ KN 1879. 379.

⁶⁷ Csanády úgy fogalmazott, hogy a miniszterelnök „suttymban tagadólag nyilatkozott”. Megtagadta azokat az elveket, amelyekért harcolt, amelyek Magyarország függetlenségét jelentették. KN 1879. 379.

rozati pártnak, amelynek legfőbb célja az volt, hogy megtagadja az engedelmességet Ferenc Józsefnek. A határozati párt programját magáévá téve lépett fel 1865-ben, és alapjaiban véve azon politikát kívánta folytatni, amelyet Kossuth Lajos megkezdett. Az 1867. évi országgyűlésen küzdött a magyar nemzet joga, önállósága és szabadsága érdekében. Mindent elkövetett, hogy az 1848. évi törvényeket hatályban tartsa, ellenben most „számúzni akarja e haza területéről még azon férfit is, a kinek köszönheti e nemzet, köszönheti ez országgyűlés, hogy itt, e képviselőházban vagyunk”.⁶⁸

A vádakra reagálva a miniszterelnök elmondta, hogy szó sem lehet senkinek a száműzéséről vagy kirekesztéséről. Úgy vélte, nem ezen a javaslaton fog múlni, hogy külföldön maradnak-e azok a személyek, akik az 1848–1849-es események következtében emigráltak, mivel e törvény megengedi számukra, hogy hazatérjenek. Tisza Kálmán konstatálta, hogy tényleg a Csanády által vázolt politikát folytatta 1867-ig, „vagyis a Koronatióig, vagyis Magyarország alkotmányának visszaállításáig. De azon percztől kezdve nincs ember, a ki nem megmutassa, hogy követtem mást, mint ami alkotmányos uton követhető, mint olyan politikát, a mely a koronatio, az alkotmány visszaállítása tényének horderejét az utolsó pontig elismerte és csak ez által adott téren belül igyekezett módosítani azt, amit módosítani czélszerűnek hitte.”⁶⁹ Nem javasolta Simonyi indítványának elfogadását, mert egy törvény nem tehet különbséget az emberek között aszerint, hogy valakire előnyös vagy hátrányos hatással lesz, hanem csak az állam érdekeit tarthatja szem előtt.

Az *Ellenőr* című lap sem értett egyet a száműzés vádjával; a lap szerint az ellenzék számára Kossuth „csak” név, amelyet felhasználtak politikai céljaik elérése érdekében. E név nélkül a szélsőbal csak „gyenge pehely” lett volna. A cikkíró ezt helytelenítette, és kifejtette, hogy a párt „lerántja a porba Kossuth nevét”.⁷⁰ A száműzésre csak akkor kerülhet sor, ha valaki törvénybe ütköző cselekményt hajtott végre; ebben az esetben erről nyilvánvalóan szó sem lehet. „Mi nem ismerjük a proscipciót, sem az ostracismust.”⁷¹ Igazságtalannak vélte az ellenzék vádjait. A mérsékelt ellenzéki közlöny, a Pesti Napló és az Egyetértés együttesen lépett fel az ügyben.⁷² A Pesti Naplóból kiderült, hogy Kossuth „önmaga ellen intézettnek” tekintette a javaslat rendelkezését.⁷³

Ezt követően Mandel Pál azt szerette volna elérni, hogy a törvényjavaslatba az kerüljön bele, hogy az állampolgárságot csak lemondás és elbocsátás által lehessen elveszíteni. A lemondás, mint minden akaratnyilatkozat, történhetett volna aktív magatartással vagy egyéb konkludáló cselekmények által, amelyekben a lemondás szándéka nyilvánult volna meg. Ilyen cselekmény lett volna, ha valaki saját hazájából végleg kiköltözött, és idegen ország állampolgárságát megszerezte. Meg kellett volna különböztetni a végleges letelepedést attól, amikor valaki csak üzleti vagy egyéb célból tartózkodott állandó jelleggel külföldön. Ez utóbbi esetben nem lehetett volna megszüntetni magyar állampolgárságát, még akkor sem, ha időközben saját akaratából vagy rajta kívül álló körülmények miatt megszerezte volna az

⁶⁸ A képviselő szerint a miniszterelnök Kossuthot akarta számúzni, a „haza leghűbb fiát, ki 14.000.000 rabszolgát, széttörve a szolgaság bilincseit, visszaadott az emberiségnek, visszaadott önmagának”. KN 1879. 379. Támogatta Simonyi Ernő javaslatát. Vö.: KN 1879. 375–376.; PN 1879. november 4. 30. évf. 265. sz.

⁶⁹ Tisza szerint a törvényjavaslat nem zárta el az emigránsok elől a hazajövetel lehetőségét. KN 1879. 380.

⁷⁰ *Ellenőr*, 1879. november 6. 11. évf. 531. sz.

⁷¹ Uo.

⁷² Uo.

⁷³ PN 1879. november 5. 30. évf. 266. sz.

adott ország állampolgárságát. Az indítvány arra az esetre vonatkozott, amikor valaki végleg elhagyta az országot azzal a szándékkal, hogy soha nem fog visszatérni. „Ilyen esetben az illető saját cselekménye által oldotta fel azon köteleket, amelyben a magyar állammal áll és ily esetben nincsen rá okunk, hogy őt továbbra is magyar honosságban részesítsük.”⁷⁴ A távollét intézményébe kívánta beiktatni, hogy ha valaki tíz éven keresztül külföldön tartózkodott és idegen állampolgárságot szerzett, veszítse el magyar állampolgárságát. Mert ebben az esetben a „kivándorlás szándéka” inkább megnyilvánul abban, hogy más állampolgárságot szerzett, mint hogy tíz éven keresztül idegen országban élt.⁷⁵

Szederkényi Nándor ellenezte a javaslatot, mert szerinte a magyar állampolgárságot csak rendkívüli körülmények között lehet elveszíteni. Az állampolgárság fenntartása a magyar állam érdekében áll, s ha csak lehet, akkor ne szüntessék meg valaki honosságát, míg ezt saját maga nem kéri. A kitelepedéskor nem lehet előre tudni, hogy az illetőben egy bizonyos idő eltelte után nem fog-e felébredni a honvágy, és nem határozza-e el, hogy hazaköltözik.⁷⁶ A tízévi mulasztás olyan konkludens cselekménynek számított volna, amelyből vélelmezhető, hogy az illető nem akar a magyar állam kötelekébe tartozni. Ezt leginkább abból lehetett volna levezetni, ha valaki önként olyan kötelezettséget vállalt egy másik országban, amelyet nem lehetett összeegyeztetni a magyar állam iránti engedelmességgel. Ha ezt a terhet állami megbízatásból látta el, akkor nem lehetett volna megfosztani a magyar állampolgárságától. Nem arról volt szó, hogy minden áron meg kell szüntetni a külföldre költözött személyek magyar állampolgárságát, hanem csak azokat, akik a magyar állam iránti köteleseiket nem akarják teljesíteni. Fontosnak tartotta, hogy az a személy, aki így veszítette el magyar állampolgárságát, megszerezhesse azt visszahonosítás által, de azzal a feltétellel, hogy „lépjen ki ama másik állam kötelekéből, hogy szüntesse az okot, mely lehetlenné tette reá nézve, hogy a magyar állam megtartsa őt a maga kötelekében s akkor rögtön, minden más föltétel kimutatása nélkül visszaadandó neki az állampolgári jog”.⁷⁷

A miniszterelnök ezt a javaslatot sem tartotta elfogadhatónak. Egyrészt feleslegesnek ítélte a távollét intézménye mellett, másrészt nem tartotta helyesnek, hogy valakit csak azért száműzzenek a magyar állampolgárok közül, mert külföldön letelepedett, és megszerezte az adott ország állampolgárságát. Úgy vélte, ez ellentétes az állam érdekeivel, „mert ez által könnyűvé válhatné sokaknak a haza iránti köteleesség megszegése, a nélkül, hogy őket a hazai törvények szerint feleletre lehetne vonni”.⁷⁸

Helfy Ignác szerint a magyar állampolgárság megszüntetését nem feltétlenül akarta az a személy, aki más országban állampolgárságot szerzett. A kereskedők többsége csak üzleti kapcsolataik miatt szerezte meg az idegen állampolgárságot, mégsem mondtak le magyar honosságukról. Abban az esetben, ha ezt egy másik ország állampolgársági szabályai kérték, akkor az illetőt el lehetett bocsátani. Ha üzleti tevékenysége miatt kellett megszerezni

⁷⁴ KN 1879. 383.

⁷⁵ Mandel szerint pontosan rögzíteni kellett volna a törvény szövegében, hogy az a személy is veszítse el a magyar állampolgárságát, aki külföldön letelepedett, és saját kérelmére idegen állampolgárságot szerzett, hiszen saját „maga manifestálja, hogy magyar honos többé nem akar lenni”. KN 1879. 383.; PN 1879. november 5. 30. évf. 266. sz.; E 1879. november 5. 11. évf. 530. sz.

⁷⁶ KN 1879. 384.

⁷⁷ A képviselő hivatkozott Mandel Pál javaslatára. KN 1879. 385. Vö.: Mandel Pál hozzászólása, KN 1879. 383.

⁷⁸ KN 1879. 386.

egy másik ország állampolgárságát, akkor nem szabad megfosztani őt magyar honosságától. Ellenben, ha saját maga kérte az elbocsátást, akkor azt teljesíteni lehet.⁷⁹

A bizottság előadója (Helfy Ignác) egyik indítványt sem vélte elfogadhatónak, mert ellenkezett a törvényjavaslat elveivel, megkönnyítette volna a magyar állam kötelékéből való kiválást. Továbbá a távollétre vonatkozó rendelkezések szigorítását jelentették volna, mert nem minden országban kellett a bevándorlónak az állampolgárság megszerzését megelőzően legalább tíz évig az adott államban tartózkodni. A szavazás eredményeként nem fogadták el a javaslatokat.⁸⁰

Kossuth Lajos levelezéséből kitűnik, hogy nyomon követte az állampolgársági törvény országgyűlési vitáját, különösen a távollét intézményének elfogadását. A szabolcsi alispánnak, Zoltán Jánosnak írt levelében például úgy nyilatkozott, hogy a magyar törvényhozás olyan jogszabályt fogadott el, amely megfosztja őt polgárjogától.⁸¹ Hasonlóképpen fogalmazott Békés vármegye alispánjának küldött levelében is.⁸² Kossuth Kiskunfélegyházának írt levelében szintén szomorúan fakadt ki, hogy a törvényhozás kitagadta és állampolgárságától megfosztotta.⁸³ Kossuth nem tagadta meg elveit, és nem kérvényezte az állampolgárság fenntartását; magát soha nem tekintette Ferenc József alattvalójának.⁸⁴ Kossuth levelében arra kérte olvasóit, hogy amikor vele „mint magyarral találkoznak, olvassák elibe e szót: 'volt', vagy e szót: 'kitaszított'”.⁸⁵ Ezek a szavak, amelyek többször visszaköszönek leveleiben, jól kifejezik Kossuth véleményét a honpolgársági törvényről.⁸⁶ Hódmezővásárhelyhez írt levelében megköszönte a díszpolgárságot, és kitért a honossági törvény rendelkezéseire. Hangsúlyozta, hogy nem állami megbízás miatt tartózkodik külföldön, nem a „közös miniszterek megbízásából természetek olasz káposztát Baracconéban”.⁸⁷ Helfy Ignácnak írt levelében részletesen elemezte a távollét bevezetésének jogkövetkezményeit. Tisztában volt vele, hogy ha nem jelentkezik egy osztrák–magyar konzulátusnál tartózkodási jegyért, vagy nem véteti fel magát egy konzuli község anyakönyvébe, akkor elveszíti magyar állampolgárságát. Arra azonban nem volt hajlandó, mert szerinte az egyet jelentett volna azzal, hogy elismeri a fennálló közjogi helyzetet.⁸⁸ „Magyarország törvénye, s a tör-

⁷⁹ Nem támogatta, hogy az állampolgárságot a törvényjavaslatban említett eseten kívül el lehessen veszíteni. Ezért nem helyeselte Mandel Pál javaslatát. KN 1879. VII. 387.

⁸⁰ Molnár Aladár támogatta Mandel Pál indítványát. Véleménye szerint az érintett személy az idegen állampolgárság megszerzésével kinyilvánította, hogy nem akarja fenntartani magyar állampolgárságát. KN 1879. 388. Péchy Jenő hozzászólása: KN 1879. 389.

⁸¹ Zoltán János Szabolcs megyei alispánnak írt levele, 1883. február 20-án. In: Kossuth Ferenc (szerk.): *Kossuth Lajos iratai*. 10. köt. Budapest, 1904. 28.

⁸² *Kossuth Lajos iratai*, 10. 53.

⁸³ Kossuth Lajos levele Kiskunfélegyháza város tanácsához és képviselő testületéhez díszpolgárrá választása alkalmából. Helfy Ignác jutatta el ezt a levelet a városhoz. Fekete János: *Kossuth Lajos félegyházi díszpolgársága*. In: uő. (szerk.): *Kossuth Lajos emléke Kiskunfélegyházán*. Kiskunfélegyháza, 2002. 26. Ugyanezt a levelet közli: Kossuth Ferenc: *Kossuth Lajos válogatott munkái*. 10. köt. Budapest, 1902. 382–400. Ebben a levelében Kossuth kitért a magyar parasztok kivándorlására. Reznák Erzsébet: *Kossuth Lajos kilencvenkét éve*. Cegléd, 2002. 82.

⁸⁴ Pelyach István: *Kossuth Lajos életrajz és válogatás*. Budapest, 2005. 65. Szabad György szerint „Kossuth kötelességének tartotta a kiegyezés és a ráépülő dualista rendszer bírálatának elmélyítését”. Szabad György: *Kossuth irányadása*. Budapest, 2002. 232.

⁸⁵ Helfy Ignácnak írt levele a honossági törvény megszavazása alkalmából 1879. november 19-én. In: Kossuth Ferenc (szerk.): *Kossuth Lajos iratai*. 9. köt. Budapest, 1902. 379.

⁸⁶ Vö.: Reznák: *Kossuth Lajos kilencvenkét éve*, 79.

⁸⁷ Gracza György: *Kossuth Lajos élete, működése és halála*. Budapest, 1893. 233.

⁸⁸ *Kossuth Lajos iratai*, IX. 283.

vény folytán kormánya engem Magyarországnak nemzetem bizalmából egykori kormányzóját, nem is ösmer el többé magyar polgárnak, nemzetem közérületében tagja vagyok én a magyar nemzetcsaládnak, s az is maradok mind halálomig.”⁸⁹

A távollét fogalma alatt a magyar állampolgárnak az ország határain kívül való tartózkodását értették.⁹⁰ E definíció tartalmát természetesen csak úgy tudjuk megérteni, ha figyelembe vesszük az országhatárok változásait. 1921. június 26-a előtt az ország területe alatt a magyar korona területét kellett érteni. A magyar felségterülethez tartozónak számítottak nemzetközi jogi értelemben a magyar királyság külképviseletének használatában lévő épületek és a magyar felségjelzéssel ellátott hajók is.⁹¹

Dogmatikailag foglalkoznunk kell a távollét kezdő időpontjának megállapításával, a megszakítással és annak jogkövetkezményeivel. A távollét kezdő időpontja az a nap volt, amelyen az illető az ország területét elhagyta. Abban az esetben, ha útlevelel távozott, az a nap számít, amikor az útlevele lejárt, továbbá amikortól nagykorú lett (feltéve, hogy az apa jogán előzőleg még nem veszítette el állampolgárságát), vagy a gondnokság, illetve a gyámság megszűnt.⁹² A törvény 48. §-ának utolsó bekezdése világosan kimondta, hogy a tízévi távollét a törvény hatálybalépésétől számítandó. Ezt követően veszíthette el valaki távollét folytán magyar állampolgárságát.⁹³ Az 1879:L. törvénycikknek nem volt kihirdetési záradéka, amely meghatározta volna a törvény hatálybalépésének időpontját. Az 1870:XIII. tc világosan kimondta, hogy ebben az esetben a jogszabály az országgyűlési kihirdetéstől számított 15. napon lép életbe. Ettől az időponttól kellett számítani a távollét idejét.⁹⁴ Az állampolgárság csak abban az esetben szűnt meg, ha az illetőnek semmilyen kapcsolata nem volt a tíz év alatt a magyar állammal.

A releváns időszakba nem tartozott bele az az idő, amelyet az érintett személy az első állampolgársági törvény hatálybalépése előtt külföldön töltött, hiszen mindazok, akik az említett tíz éven belül megszakítás nélkül külföldön tartózkodtak, csak 1890. január 8-a után veszítették el állampolgárságukat.⁹⁵ Az állampolgárságnak távollét címén történő megszüntését ebben az esetben – a többitől eltérően – nem is annyira az egyén akarata, mint inkább az idő múlásának jogvesztő hatálya eredményezte.⁹⁶

Az állampolgárság elvesztését hivatalból vagy magánfél indítványára vették figyelembe. Ilyen ügyben a magyar királyi belügyminiszternek kellett döntenie, de határozatával nem megszüntette, hanem csak megállapította, hogy már nem létezik az állampolgárság, így elő-

⁸⁹ Kossuth Lajos iratai, IX. 287.

⁹⁰ A távollét szempontjából fontos külföldön való tartózkodás megítélése azonban bonyolult volt, hiszen a tengeren túli területeket csak 1888-tól tekintették belföldnek. Bahrfeldt, Max: *Der Verlust der Staatsangehörigkeit durch Naturalisation und Aufenthalt im Auslande nach geltendem deutschem und französischem Staatsrechte*. Breslau, 1903. 1–64.

⁹¹ Ferenczy Ferenc: *Magyar állampolgársági jog*. Gyoma, 1930. 87–88.

⁹² Ferenczy: *Magyar állampolgársági jog*, 89–90.; Molnár Kálmán: *Magyar közjog*. Budapest, 1929. 107.; Horváth János: *A magyar királyság közjoga*. Budapest, 1894. 126.; Ferdinándy: *Magyarország közjoga (Alkotmányjog)*, 250.; Kmety Károly: *A magyar közjog tankönyve*. Budapest, 1911. 80.

⁹³ Nagy Ernő: *Magyarország közjoga (Államjog)*. Budapest, 1907. 114.; Fűrész Klára: *Az állampolgárság*. In: Kukorelli István (szerk.): *Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények*. Budapest, 2007. 249.; Mackó Mária: *Magyar alkotmányjog*. Budapest, 2005. 52.

⁹⁴ Ferenczy: *Magyar állampolgársági jog*, 188.

⁹⁵ Vutkovich Sándor: *Magyar alkotmányjog*. Pozsony, 1904. 187.

⁹⁶ Milner, Emanuel: *Die österreichische Staatsbürgerschaft und der Gesetzartikel L:1879 über den Erwerb und Verlust Ungarischen Staatsbürgerschaft*. Tübingen, 1880. 1–105

fordulhatott, hogy csak húsz-harminc év elteltével állapították meg a honosság elvesztését. Az állampolgárságnak távollét általi megszűnésének hatálya nem a határozat keltével, hanem a megszabott idő elteltével állt be. „Önként értetik azonban, hogy az állampolgárság elvesztésének megállapítása csak akkor foglal helyet, ha a felmerülő esetekben kérdéssé tétetik, vagy valamilyen szempontból szükségesnek mutatkozik.”⁹⁷ Mit jelentett ez a belügyminiszteri rendelkezés? Kossuth Lajos esetében a források nem közölték a belügyminiszteri döntés pontos időpontját. Az 1890. évi belügyminiszteri általános iratokra vonatkozó mutatóban sem szerepel Kossuth Lajos neve. Ez azonban nem jelentette azt, hogy nem vesztette el magyar állampolgárságát. A törvény rendelkezései alapján *de jure* 1890. január 8-án állt be a távollét jogkövetkezménye személyére nézve, amihez nem volt szükség külön határozatra. Ezért nem szerepel a belügyminiszteri iratok között az a határozat, amelyben Kossuth Lajos állampolgárságának megszüntetését kimondták.⁹⁸ Kossuth fennmaradt iratai között sincs nyoma a belügyminiszteri döntésnek.⁹⁹

A nyomtatásban megjelent álláspontok azonban meglehetősen nagy eltérést mutatnak arra vonatkozóan, hogy melyik napon szűnt meg Kossuth Lajos állampolgársága. Hentaller szerint „az 1890-ik év azonban újabb sebet ütött az agg száműzött kebelén. Kossuth ugyanis az 1879:V. t.c.z. 31. §-a alapján 1890. január 10-én megszűnt magyar állampolgár lenni. [...] Ekkor lépett a bosszuálló és Kossuth ellen irányuló törvény hatálya életbe, s ő állampolgári jogát elvesztvén, tényleg hontalanná vált.”¹⁰⁰ Hentaller több szempontból is téves információt közölt, hiszen a törvény száma és a hatálybalépés időpontja sem felelt meg a valóságnak.

Mülek Lajosnak írt levelében Kossuth maga a törvény országgyűlési kihirdetésének napjától számított tíz év elteltét (1889. december 24.) tekintette magyar állampolgársága megszűnése napjának. „Túrnöm kell, túrnöm, de fáj”¹⁰¹ – írta. Helfy Ignác táviratára 1890. január 12-én a következőket válaszolta: A „távirat engem a magyar haza (ilyen, amolyan) polgárának ép azon a napon nevez, a melyen polgárságom megszűnt?”¹⁰² A táviratot valószínűleg azon a napon kapta meg, amelyen a magyar állampolgársága megszűnt. Bényei Miklós szintén a törvény kihirdetésének időpontját vette alapul a távollét idejének számítá-

⁹⁷ Ferenczy: *Magyar állampolgársági jog, 186–187*. Ugyanezen a véleményen volt Berényi Sándor és Tarján Nándor is. Berényi Sándor – Tarján Nándor: *A magyar állampolgárság megszerzése és elvesztése (honosság, letelepülés, kivándorlás, útlevéllügy). Az 1879. évi L. törvény-czikk és az ezzel kapcsolatos törvények s rendeletek gyűjteménye és magyarázata*. Budapest, 1905. 103. A távollévők neveinek feltüntetése csak 1895-től volt kötelező az elbocsátási jegyzékben. Ferenczy: *Magyar állampolgársági jog, 187.*; Berényi–Tarján: *A magyar állampolgárság megszerzése és elvesztése, 103.*

⁹⁸ Az 1890. évre vonatkozó kivándorlási és honosítási jegyzék: MOL K 150. 1891. I. 10. 870. apsz. 81676. iktatókönyvi szám

⁹⁹ Kossuth gyűjtemény: MOL II R – II 5/1 (személyes iratok: R 92, az emigrációra vonatkozó iratok: R 111).

¹⁰⁰ Hentaller Lajos: *Kossuth és kora*. Budapest, 1894. 327. Reznák Erzsébet is téves adatokat közöl: „1879:V. tc. 3. §”. In: Reznák: *Kossuth Lajos kilencvenkét éve*, 84. Gracza György szerint 1890. január 10-én vesztette el Kossuth Lajos az állampolgárságát, de nem magyarázta, hogy miért ezt a napot jelölte meg. Gracza: *Kossuth Lajos élete, működése és halála*, 232. Pelyach István szerint 1889-ben vesztette el állampolgárságát. Pelyach István: *Kossuth Lajos. Életrajz és válogatás*, 65.

¹⁰¹ Mülek Lajosnak írt levele 1889. december 9-én. *Kossuth Lajos iratai*, X. 319.

¹⁰² Helfy Ignácnak, a józsefvárosi (Budapest VIII. kerület) ellenzéki párt üdvözlő táviratára, 1890. január 12. *Kossuth Lajos iratai*, X. 325.

sánál.¹⁰³ Szekffü Gyula ezzel szemben csak megemlítette, hogy távollét címén vesztette el Kossuth az állampolgárságát, de annak pontos idejét nem közölte.¹⁰⁴

Az állampolgárság fenntartása iránt tett bármely intézkedés megakadályozta a megszünetést. Ez történhetett azáltal, hogy az illető az eltávozáskor vagy a tíz év lejártá előtt az illetőségi helye szerint illetékes törvényhatóság első tisztségviselőjénél (az alispánnál vagy a törvényhatósági jogú város polgármesterénél) bejelentette, hogy magyar állampolgárságát fenn kívánja tartani. Ez a kijelentés a távollét idejét félbeszakította, és ettől kezdve a tíz év újból kezdődött. Bármely rövid idejű magyarországi tartózkodás ezen időtartamot szintén megszakította. Hasonló jogkövetkezményekkel járt, ha valaki az ország területén átutazott, még akkor is, ha ez az egyén akaratán kívüli okból következett be. Megszűnt a magyar állampolgársága annak a személynek, aki a magyar kormány vagy az osztrák–magyar közös miniszterek megbízása nélkül legalább tíz évig folyamatosan a magyar korona területén kívül tartózkodott.¹⁰⁵

Távollét címén csak akkor veszítette el valaki az állampolgárságát, ha az illető nem kapott közpénztártól származó ellátást (nyugdíj, kegydíj stb.), nem állt büntetőeljárás alatt, nem esett védkötelezettség alá, kiskorú gyermeke sem vált időközben védkötelessé, és nem vették fel hadmentességi díj kifizetése miatt nyilvántartásba. Ha e körülmények közül bármelyik bekövetkezett, az a tíz év folytonosságát megszakította, és ettől az eseménytől számítva újra tíz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a távollét igazolt legyen.¹⁰⁶ Ezek a szabályok később az első világháború következtében megváltoztak.¹⁰⁷ Nem számított távollétnek az emigránsok külföldi tartózkodása, ha ellenük eljárás indult vagy folyamatban volt.

Fenntartásnak minősült a törvény szerint az is, ha az érintett személy új útlevelet kért, valamely osztrák–magyar konzuli hivataltól tartózkodási jegyet kapott, vagy az osztrák–

¹⁰³ Bényei Miklós: *Kossuth Lajos és Debrecen*. Debrecen, 2003. 202.

¹⁰⁴ Szekffü Gyula: *Az öreg Kossuth 1867–1894*. In: Tóth Zoltán (szerk.): *Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára*. 2. köt. Budapest, 1952. 387.

¹⁰⁵ Esser Károly: *Magyar honos vagyok-e? (Az illetőségi bizonyítvány és állampolgársági bizonyítvány megszerzésének módja.)* Árpádföld, 1938. 11.; Balogh Arthur: *Politikai Jegyzetek*. Budapest, 1905. 92.; Hajas Barnabás: *Az állampolgárság*. In: Kilényi Géza – Hajas Barnabás (szerk.): *Fejezetek az alkotmányjog köréből*. Budapest, 2005. 261.; Eöttevényi Nagy Olivér: *Osztrák közjog*. Budapest, 1913. 68.; Balogh Arthur: *A magyar államjog alaptanai*. Budapest, 1901. 80.

¹⁰⁶ Korbuly Imre: *Magyarország közjoga illetőleg a magyar államjog rendszere*. Budapest, 1884. 142.

¹⁰⁷ A távollét idejébe nem számított bele, ha valaki a háború alatt nem a központi hatalmak országai-ban tartózkodott. Ezt az időt úgy kellett figyelembe venni, mintha el sem telt volna. A hadifogság sem számított bele a távollét időtartamába. A megszállott területen élő egyén ugyan kérhette annak megállapítását, hogy magyar állampolgársága távollét címén szűnt meg, de ezt 1926. július 26-tól számított öt éven keresztül gyakorlatilag nem lehetett végrehajtani, mert akinek a trianoni szerződés nem szüntette meg a magyar állampolgárságát, azt távollét címén legkorábban 1931. július 26-án veszíthette el. A trianoni békeszerződés és az állampolgársági jog kapcsolatáról bővebben: Habermann Gusztáv: *A magyar állampolgárság megállapításának kérdéséhez*. Jogállam, Jog- és Államtudományi Szemle, 30. évf. (1938) 181–193.; Bródy Ernő: *Ki a magyar állampolgár*. Budapest, 1938. 1–32.; Pongrácz Jenő: *Magyar állampolgárság és községi illetőség. Törvények, rendeletek, elvi határozatok, díjak és illetékek, magyarázat, iratminták*. Budapest, 1938. 1–72.; Némethy Imre: *Állampolgárság és községi illetőség a magyar jogban*. Budapest, 1938. 1–33.; Szent-Istvány Béla: *Az állampolgárság nemzetközi szabályozása*. Magyar Jogi Szemle, 3. évf. (1922) 5. sz. 305–306.; Buza László: *A magyar béketervezetnek az állampolgárságra vonatkozó rendelkezései*. Magyar Jogi Szemle, 1. évf. (1920) 7. sz. 401–413.; Szalma József: *Az állampolgárságról – Külföldi kitekintés*. Jogtörténeti Szemle (2007) 2. sz. 28–29.

magyar konzuli község anyakönyvbe bejegyezték a nevét.¹⁰⁸ A kincstári ellátásban részesülő személyeknek az ország határain kívül való tartózkodása megbízásnak minősült. Jegyzéket kellett vezetni azokról, akik az állampolgárságuk fenntartása iránt bejelentést tettek. E listát a belügyminiszternek kellett bemutatni.

A távollét pusztán ténye következtében olyan személyek is elveszítették állampolgárságukat, akiknek ez egyáltalában nem állt szándékukban. Igaz ugyan, hogy a törvény lehetőséget adott a távollévőnek arra, hogy megakadályozza honosságának elvesztését a fentebb említett esetekben, de a gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy a törvény által biztosított eszközökkel a külföldön lévő magyar állampolgárok közül csak kevesen éltek. Ez egyrészt tájékozatlanságukból következett, másrészt abból, hogy a külföldi állam területén lévő konzulátusok távol helyezkedtek el a kivándoroltak lakóhelyeitől.¹⁰⁹ Sokan akaratukon kívül mulasztották el a távollét megszakítására szolgáló cselekmények megtételét, így az állampolgárságnak távollét folytán beálló elvesztése azzal a hátrányos jogkövetkezéssel járt, hogy azok, „akik gazdasági és kulturális kapcsolatban állnak hazájukkal, akik tehát fizikai távollétük dacára is értékes elemet képviselnek a magyar államra nézve, akaratuk ellenére leszármazóikkal együtt, megfosztatnak magyar állampolgárságuktól, ami a magyarországi kivándorlás nagy arányai mellett kétségkívül súlyosan latba eső körülmény, mint-hogy népességünk egy tekintélyes kontingensének elvesztését jelenti.”¹¹⁰

A belügyminiszter az eljárással kapcsolatban körrendeletet bocsátott ki.¹¹¹ A miniszter által kiadott megállapító határozat hatálya teljesen független volt az érintett tudomásulvételétől, az iratok és a mellékletek kézbesítésétől. A minisztériumi hivatalnokok azonnal bevezették ezt az okmányt az elbocsátási jegyzékbe.¹¹² Ha az illető idővel honosítás iránti kérelmét arra alapozta, hogy a magyar állampolgárságát távollét következtében veszítette el, kedvezményes visszahonosítás útján kérhette annak helyreállítását.¹¹³ A törvény értelmében, aki távollét által elvesztette honosságát, és más állampolgárságot nem szerzett, akkor nyerhette vissza állampolgárságát az előbbi eljárás szerint, ha hazatért. Azt a személyt is vissza kellett venni a magyar állampolgárok közé, akit valamely belföldi község illetőségébe felvettek.

A magyar állampolgárok, ha rendelkeztek bizonyos okmányokkal, távollét címén akkor sem veszíthették el honosságukat, ha tíz éven át folyamatosan külföldön tartózkodtak.

¹⁰⁸ Egyed, Stephan: *Das Staatsangehörigkeitsrecht des Königreiches Ungarn*. Budapest, 1933. 191.; Kiss István: *Magyar közjog (Magyar államjog)*. Eger, 1886. 154.

¹⁰⁹ Királyfi Árpád példaként említi a kanadai farmokon élő magyar kivándorlókat, akiknek a több napi járásra lévő montreali főkonzulátusnál kellett jelentkezniük. Királyfi: *A magyar állampolgárság kizárólagossága*, 89.

¹¹⁰ *A magyar állampolgárság kizárólagossága*, 89.

¹¹¹ Ferenczy: *Magyar állampolgársági jog*, 186–187.

¹¹² Sewalt Rudolf kivándorlási ügyében a belügyminiszter kérte az alispánt, hogy terjessze fel a kivándorlási jegyzéket, amelyet az nem tudott teljesíteni, mert az adott évben nem készítették el. A 6800/1881. sz. alispáni levél. MOL K 150. 1881. I. 10. 47625. jksz. 5989. apsz.

¹¹³ Bajáki Veronika: *Magyar állampolgárság – kettős állampolgárság*. Budapest, 1973. 124.; Sömjén László – Sztits Jenő – Kiss Miklós: *Magyar állampolgársági jog. (A magyar állampolgárságról szóló 1948:LX. törvénycikk és a községi illetőség megszűnéséről szóló 1948:LXI. törvénycikk a kapcsolatos jogszabályokkal)*. Budapest, 1949. 116–117. Az 1780. évi német szabályozás szerint, aki távollét folytán veszítette el honosságát, és más állampolgárságot nem szerzett, visszahonosítás útján kérhette korábbi állampolgárságának fenntartását. Bahrfeldt: *Der Verlust der Staatsangehörigkeit*, 37.

Ilyen okmánynak minősült bármely belföldi igazolvány és a vándorkönyv.¹¹⁴ Ezeket az igazolványokat azonban időről-időre meg kellett hosszabbítani, igazolva ezáltal, hogy valamely magyarországi községben illetőséggel rendelkeznek.¹¹⁵

Hasonló jelentőséggel bírt bármely olyan hivatali intézkedés, amely megszakította az állampolgárság megszűnésére vonatkozó tíz év folytonosságát. Ilyen lehetett egy kórház részéről tett gondozási vagy a magyar honosság és községi illetőség megállapítása iránt tett nyilatkozat. Az illetőséget rögzítő okmány kiállítása külön honpolgársági bizonyítvány kiadását feleslegessé tette. Megszakíthatta az időt, ha az illető hazatért, vagy esetleg útlevelét meghosszabbították.¹¹⁶

A fentebb elmondottak alapján a távollét nem mindig fejezte ki egy magyar állampolgárnak az országtól való elszakadási szándékát. Ezzel szemben egy másik állampolgárság megszerzése jobban utalt volna arra, hogy az illető nem akar magyar állampolgár lenni. Abban az esetben, ha a távollét helyett a külföldön való honosítást fogadták volna el a magyar honatyák, akkor a tíz évnél hosszabb, idegen állam területén való tartózkodás sem eredményezte volna az állampolgárság automatikus elvesztését. Ebben a formában csak azoknak a személyeknek szűnt volna meg az állampolgársága, akiknek az állami kötelékből való kilépési szándékát egy másik állampolgárság megszerzése dokumentálta volna. Ennek a jogelvnek a recepciója lehetővé tette volna, hogy tíz éven túl minden egyéb cselekedet nélkül fenntartható legyen a magyar állampolgárság. Ezen elv további gyakorlati előnye lett volna a távolléttel szemben, hogy egy határozottan megállapítható kritériumhoz kötötte az állampolgárság megszűnését. A távollét folytonosságát rendszerint nehezen lehetett bizonyítani és ellenőrizni, ami gyakran körülményes hatósági eljárást tett szükségessé. Joghatását tekintve a távollét ugyanolyan következményekkel járt, mint az elévülés. Ferenczy Ferenc ezért a „távollét” kifejezés helyett az „állampolgárság elévülését” használta.¹¹⁷

Gracza György szerint az ellenzék mindent megtett, hogy hatályon kívül helyezze a törvény e rendelkezését.¹¹⁸ Kossuth Lajos kitasztatóságának érzését súlyosbította, hogy anyagi gondjai miatt újra dolgoznia kellett, és elfogadta az Athenaeum felkérését. A „sír szélén álló aggastyánnak meg kellett érnie azt is, hogy a magyar állam kötelékéből az a parlament tartsa ki, a mely legelső sorban neki köszönheti létét.”¹¹⁹ A képviselők tisztában voltak azzal, hogy a „lex Kossuth” rendelkezése alapján az emigráns politikus 87. életévében nem fogja kérni egyetlen állami szervtől sem magyar állampolgárságának fenntartását.¹²⁰ Korda Miklós ezért találóan a „szabadság hontalanja”-nak nevezte Kossuth Lajost.¹²¹ Az, hogy a törvény burkolt célja Kossuthot érintette, kevésbé, míg a korabeli elnevezés erősen vitatható.

¹¹⁴ A vándorkönyv olyan okirat volt, amely arra szolgált, hogy a vándorló mesterlegény igazolhassa magát. A vándorlás megszüntével érvényét veszítette. Molnár: *Magyar közjog*, 107.

¹¹⁵ A vándorkönyv meghosszabbítását kérte például Paul János, amit nem lehetett teljesíteni, mert a vándorkönyveket a kérelem benyújtását megelőzően bevonták. MOL K 150. 1880. I. 10. 46546. jksz. 30699. apsz.

¹¹⁶ Kuncz Ödön: *A jog birodalma. Bevezetés az államtudományokba*. Budapest, 1946. 132. Dobszay Tamás szerint is csak külön kérvényezés esetén tarthatta volna meg Kossuth a magyar állampolgárságát. Dobszay Tamás: *Kossuth Lajos*. In: Fónagy Zoltán – Dobszay Tamás: *Széchenyi és Kossuth*. Budapest, 2003. 275.

¹¹⁷ Ferenczy: *Magyar állampolgársági jog*, 86.

¹¹⁸ A jelen tanulmány keretében csak érintőlegesen kívánok foglalkozni a Kossuth Lajos állampolgárságának elvesztését követő országgyűlési vitával.

¹¹⁹ Gracza: *Kossuth Lajos élete, működése és halála*, 234.

¹²⁰ Hermann Róbert: *Kossuth Lajos élete és kora*. Budapest, 2002. 117–118.

¹²¹ Korda Miklós: *Kossuth Breviárium*. Budapest, 1999. 142.

tó. A „lex Kossuth” elnevezés nem arra utal, hogy a törvényt kifejezetten azért fogadták volna el a honatyák, hogy Kossuth Lajost megfosszák állampolgárságától, hanem arra, hogy jelentős politikai vita alakult ki honossága körül.

A távollétre vonatkozó törvényi szabályozást később módosítani kívánták. Tisza Kálmán 1890. február 12-én ismertette az állampolgársági törvényt módosító javaslatot a minisztertanácsban, hogy Kossuth helyzetét rendezze.¹²² A távollét intézményét helyesnek és fenntartandónak vélte, de „úgy értelmezi azt, hogy a 10 év azáltal is megszakított, ha valaki ezen idő alatt illető községével összeköttetésben maradt, vagy valamely törvényhatóság díszpolgárává választott és e választást elfogadta”.¹²³ A törvény szövegének ilyen interpretációja mellett nem tartotta szükségesnek, hogy a 31. §-t módosítsák. A minisztertanács 1889. november 27-én elfogadott határozati javaslatban utasította a kormányt, hogy módosítsa az állampolgársági törvényt. Tisza szerint a határozati javaslat tartalma megegyezett az általa előterjesztett értelmezéssel. Ezért indítványozta, hogy novellával módosítsák az állampolgársági törvényt ott, ahol időközben életbelépett egyéb jogszabályok miatt indokoltá vált. Kitért a 31. § módosítására, és újra javasolta a fentebbi rendelkezés törvénybe iktatását „visszaható erő nélkül”!¹²⁴ Ezt a javaslatot azonban akkor terjesztette a minisztertanács elé, amikor Kossuth már elvesztette magyar állampolgárságát. Véleményem szerint a visszaható hatály tilalmának hangoztatása továbbra is azt bizonyítja, hogy a távollét bevezetésének egyik látens célja az lehetett, hogy az emigráns politikusokat megfosszák honosságuktól. A miniszterelnök ezen nem szeretett volna változtatni, csak lecsillapítani akarta politikai ellenfeleit és az ország lakosságát. Tisza azt állította, a kormány eddig is így értelmezte a törvény érintett rendelkezését, de hogy minden kétséget kizárva tisztázza a helyzetet, javasolta, iktassák törvénybe. Pölöskei Ferenc szerint Tisza ellenezte a távollét eltörlését, de „hajlott a törvény olyan magyarázatára, hogy a díszpolgárságot viselők mentesülnének” az állampolgárság fenntartásához előírt feltételek teljesítése alól.¹²⁵

A minisztertanács helyeselte, hogy az állampolgársági törvényt novelláris úton módosítsák. A miniszterek elfogadták a miniszterelnök magyarázatát, így nem tartották szükségesnek, hogy a törvényhozás bármilyen intézkedést tegyen az ügyben. Tisza azzal érvelt, hogy a rendelkezésnek nem lett volna visszaható hatálya, „ha pedig visszaható erő tulajdonitná annak akkor, miután főleg Kossuth Lajos helyzete érintetné ez által, úgy nézne ki, mintha a törvény ezen intézkedése kiválólag az ő kedvéért alkottatott volna”.¹²⁶

Irányi Dániel hatályon kívül szerette volna helyezni az állampolgársági törvénynek a távollétre vonatkozó rendelkezését. Tisza szerint nem kellett módosítani a törvényt, mert a díszpolgárság elfogadása az állampolgárság fenntartásának minősült. Kossuth úgy érezte, a díszpolgárság adományozása bizonyította, hogy a magyarok szívében továbbra is honpolgár marad, fájón jegyezte meg, hogy a „díszpolgársági megtiszteltetésnek az állampolgár-

¹²² MtJkv. 2. sz. MOL K 27. (1890. febr. 12.) R/29. A miniszterelnök javaslatát leszavazták a minisztertanácsban. Reznák: *Kossuth Lajos kilencvenkét éve*, 84.

¹²³ MtJkv. 2. sz. MOL K 27. (1890. febr. 12.) R/29.

¹²⁴ Javasolta továbbá, hogy az is szerepeljen a távollét kapcsán a törvényben, hogy az a személy, aki elvesztette magyar állampolgárságát, nem mentesül az állammal szemben korábban fennálló kötelezettségeinek teljesítése alól. MtJkv. 2. sz. MOL K 27. (1890. febr. 12.) R/29.

¹²⁵ Pölöskei Ferenc: *A magyar parlamentarizmus a századfordulón. Politikusok és intézmények*. Budapest, 2001. 66.; Taylor, A. J. P.: *A Habsburg Monarchia 1869-1918. Az Osztrák Birodalom és az Osztrák-Magyar Monarchia története*. Budapest, 1998. 230.

¹²⁶ A minisztertanács ezt elfogadhatatlannak tartotta. Nem támogatta azért sem, mert Kossuth nem teljesítette honpolgári kötelezettségeit. MtJkv. 2. sz. MOL K 27. (1890. febr. 12.) R/29.

sággal semmi közük”.¹²⁷ Véleménye szerint a díszpolgárság elfogadása azért sem oldotta meg a problémát, mert az nem helyezte hatályon kívül a törvény azon rendelkezését, hogy tízévi folyamatos távollét a magyar állampolgárság elvesztését vonja maga után. Ahogy említettük, a törvény előírta, hogy az illetékes törvényhatósági tisztviselőnél kell bejelenteni az állampolgárság fenntartását. Kérdés azonban, hogy Kossuth esetében melyik is lett volna ez a hatóság. A törvény szerint a lakóhely szerinti törvényhatóság első számú tisztviselője járt el az ügyben. Ez azt jelentette, hogy az állampolgárság fenntartásához nem volt elegendő, hogy valaki kinyilvánította szándékát, hogy magyar állampolgár akar lenni, hanem ezt be is kellett jelenteni az alispánnak vagy a polgármesternek. Kossuth szerint Budapest lett volna illetékes eljárni, hiszen 1836-tól kezdve ott lakott, de „nem részesültem azon megtiszteltetésben, hogy Budapest városa engem díszpolgárává választott volna meg”.¹²⁸ Azaz hiába fogadta el más városok kitüntetését, az nem minősült az állampolgárság fenntartásának, mert nem a korábbi lakóhelye szerinti illetékes hatósághoz juttatta el levelét. Ezért úgy vélte, Tisza Kálmán javaslatának elfogadása sem változtatható volt ügyén. Kossuth sem értett egyet a miniszterelnök azon kijelentésével, miszerint minden magyar polgár megtehet annyit állampolgársága fenntartása érdekében, amennyit a törvény megkíván.

A turini remete hontalanságával tiltakozott a kialakult közjogi helyzet ellen, nem fogadta el Ferenc József uralkodását, és nem tekintette magát alattvalójának. Elkieseredésében azt kérte, hogy „ne taszítson ki engem polgárai közül saját nemzetem, ne vegye el tőlem az egyetlen, az egyedüli kincset, melyet a számkivetés útjára magammal hoztam a hazából; ne vegye el tőlem magyar állampolgári minőségemet, mely kútforrása ama kötelességérzetnek, a mely gondolataimnak, törekvéseimnek, hazafias szándékú igyekezetemnek hontalanságomban is irányt adott.”¹²⁹

Egy nappal a minisztertanácsi döntést követően (1890. március 9-én) Tisza lemondott.¹³⁰ Szekfű szerint „Kossuth hajthatatlansága megadta az alkalmat Tisza Kálmánnak, hogy fölkeljen a miniszterelnöki székből”.¹³¹

Tisza érvelése valóban nem volt helytálló. A miniszterelnök – ahogy azt már fentebb bemutatam – megpróbálta az 1879. évi állampolgársági törvény vonatkozó rendelkezéseit úgy magyarázni, hogy a díszpolgárság elfogadása a magyar állampolgárság fenntartásának minősüljön. A törvény azonban *strict* módon határozta meg, hogy mi szakítja meg a távollét idejét. Ez azt jelentette, hogy a törvény által taxatív és nem pedig exemplikatív rögzített feltételek egyikébe sem lehet beleérteni, hogy a díszpolgárság elfogadása megszakítaná a távollét idejét.

A másik indok, amelynek következtében véleményem szerint nem lehet elfogadni a díszpolgárság ilyen magyarázatát, a történeti alkotmányunk egyik alaptörvényének rendelkezésében keresendő. Az 1790-ben összehívott országgyűlésen a követek jogszabályban rögzítették (12. tc.), hogy a törvények megalkotása és magyarázata az országgyűlés és a ki-

¹²⁷ Díszpolgárságot kapott Nagy-Bitanniában is (például Dunferlin), de ez nem jelentette azt, hogy angol állampolgár akart lenni. Mülek Lajosnak írt levele 1889. december 9-én. *Kossuth Lajos iratai*, X. 316.

¹²⁸ *Kossuth Lajos iratai*, X. 318.

¹²⁹ *Kossuth Lajos iratai*, X. 320–321.

¹³⁰ Reznák Erzsébet szerint ez csak ürügy volt a távozásra. Reznák: *Kossuth Lajos kilencvenkét éve*, 84.

¹³¹ Szekfű: *Az öreg Kossuth*, 414.; Lakos János: *A „Generális” bukása: adatok Tisza Kálmán lemondásának okaihoz*. Levéltári Közlemények, 58. évf. (1987) 1-2. sz. 147–158.

rály együttes feladata.¹³² Tisza hiába értelmezte úgy, hogy a díszpolgárság elfogadása megszakítja a távollét idejét, ha ez nem szerepel a törvény szövegében. Egy ilyen kijelentésnek önmagában nem lehet jogkeletkeztető hatása, még akkor sem, ha azt a miniszterelnök teszi. Ezt csak az országgyűlés tehetné volna meg olyan formában, hogy megváltoztatja első állampolgársági törvényünk idevonatkozó rendelkezéseit. „Különben ha egyoldalúan és a mint szándékoltatik, kötelező módon magyarázhatná a törvényt, legyen az kormány, legyen az képviselő vagy főrendiház vagy bár mind a kettő, de a király hozzájárulása nélkül [...] a törvényeknek s az ezeken alapuló jogok és jogviszonyok megbontására és bizonytalanságára vezetne.”¹³³

A fentebbi érvelésemet végezve Kossuth Lajos szavaival kívánom alátámasztani, hiszen egyik levelében saját maga írja, hogy a díszpolgárság elfogadása nem jelent egyebet, mint az adott város részéről megnyilvánuló megtiszteltetés elfogadását.¹³⁴ Szilágyi Dezső egyik országgyűlési beszédében is erre hivatkozott, amikor kijelentette, hogy „senki oly határozottan és részletesen nem mutatta ki, mint ő maga, hogy midőn valamely városnak díszpolgárságát elfogadta, az sem többet, sem kevesebbet nem jelentett és nem akart jelenteni, mint a pusztá díszpolgárság elfogadását”.¹³⁵

Kossuth Lajost harmincegy város fogadta díszpolgárává, jelezve, hogy támogatják a törvény olyan módosítását, hogy a díszpolgárság megszerzése az állampolgárság fenntartásának minősüljön.¹³⁶ Kossuth nyílt levélben mondott köszönetet a városoknak.¹³⁷ Szomorúan vette tudomásul, hogy saját nemzete kizárta a magyar állampolgárok köréből.¹³⁸ Ez a folyamat azután beépült a Kossuth-kultuszba, amely egyre inkább erősödött, és politikai szí-

¹³² 1790/91. évi 12. tc.: „a törvények alkotásának, eltörlésének s magyarázásának hatalma Magyarországon és a hozzá kapcsolt részekben, az 1741:VIII. törvénycikk rendeletének sérelme nélkül, a törvényesen megkoronázott fejedelmet és az országgyűlésre törvényesen egybegyűlt országos karokat és rendeket közösen illeti, s rajtok kívül nem gyakorolható”. Irányi Dániel is erre a törvényre hivatkozott. KN 1889. 199.

¹³³ KN 1889. 199. Szilágyi Dezső is kiemelte, hogy a „kormány egyoldalú nyilatkozata nem törvény-magyarázat”. Szádeczky Lajos (szerk.): *Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. 23. köt. s.l. 1890. (a továbbiakban: KN 1890.) 374.

¹³⁴ Mülek Lajosnak írt levele 1889. december 9-én. : *Kossuth Lajos iratai*, X. 316.

¹³⁵ KN 1890. 374.

¹³⁶ Éri István kiemelte, hogy Budapest is díszpolgárává fogadta Kossuth Lajost. Éri István (szerk.): *Monok*. Budapest, 1994. 12. Sátoraljaújhelyen is díszpolgárrá fogadták. Hőgye István: *„Édes szüllette földem, Zemplén”*. *Zemplén Vármegye Levéltárának Kossuth dokumentumaiból*. Sátoraljaújhely, 1992. passim. Kiskunfélegyháza is díszpolgárrá avatta, ahogy korábban mondták, „szabad kun polgári” joggal ruházták fel. Fekete: *Kossuth Lajos félegyházi díszpolgársága*, 26. Kossuth Lajost „hazánk hontalanságban élő nagy fiát [...] érdemei elismerésül” díszpolgárrá választották. Fekete: *Kossuth Lajos félegyházi díszpolgársága*, 45–47. A Helfy Ignácnak küldött levél teljes szövege megtalálható: *Kossuth Lajos iratai*, IX. 232–249.

¹³⁷ Reznák: *Kossuth Lajos kilencvenkét éve*, 83.

¹³⁸ Kossuth Lajos többször is nyilatkozott a honosság kérdésében. Szilágyi Sándor: *Kossuth Lajos parlamenti élete*. 1. köt. Pest, 1850. 21–22., 54–55. Különösen a zsidók állampolgárságának ügyében; uo. 25–26. Az 1847. évi országgyűlésen az állampolgársági törvényjavaslat kapcsán felmerült, hogy a külföldi zsidókat nemcsak letelepíteni kellene, hanem honosítani is. Kossuth Lajos: *Kossuth Lajos országgyűlési beszédei*. Pest, 1867. 25. Lásd még a témához: Barta István (szerk.): *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847-48*. 4. köt. Budapest, 1951. 684–685. Miru György kiemelte tanulmányában, hogy a nemzetiségi mozgalmak az 1848. évi „szabadság bővítés” következtében erősödtek fel. Miru György: *A szabadság elve és a nemzet elve. Kossuth Lajos és Teleki László vitája a közösségi autonómiák értelmezéséről*. *Századok*, 143. évf. (2009) 3. sz. 705. Ezzel szoros összefüggésben állt a honpolgárság szabályozása is.

nezetet öltött.¹³⁹ Kossuth Lajos jogi értelemben a távollét hatálybalépésével vált hontalan-ná. A díszpolgárság megadása politikai fáradozásainak elismerése volt, de egyben tiltakozás is az állampolgársági törvény emigránsok ellen irányuló rendelkezése ellen.¹⁴⁰ Diósjenő még továbbment, hiszen nemcsak díszpolgárává választotta Kossuth Lajost, hanem tiszteletbeli bírójává is.¹⁴¹ Helfynek küldött levelében Kossuth felsorolta a már említett harmincegy települést: Hódmezővásárhely, Kiskunfélegyháza, Arad, Béla, Beregszász, Böszörmény, Czegléd, Deés, Eger, Székesfehérvár, Győr, Gyula, Karcag, Késmárk, Kisújszállás, Kunszentmárton, Léva, Makó, Mezőtúr, Miskolc, Munkács, Nagyrőce, Nagyszalonta, Nyitra, Pápa, Szentes, Máramarossziget, Szilágysomlyó, Székelyudvarhely, Marosvásárhely, Zenta.¹⁴² Pápa városa külön kérte a képviselőházat 1894. március 3-án, hogy állítsa vissza Kossuth Lajos magyar állampolgárságát. Hangsúlyozták, hogy Kossuth agg korára tekintettel a törvényhozással tegye meg a szükséges intézkedéseket, „nehogy élte utolsó napjait a hontalanság fájó érzete gyötörje, s e keserű tudattal tűnjék le nemzetünk egéről és szálljon sírba”.¹⁴³ A környékbeli kisebb települések (például Bakonytamási, Alsógörzsöny, Felsőgörzsöny, Lovászpátona, Takácsi) is támogatták a város törekvését. Az ugodai képviselőválasztási körzetben sajátos mozgalom lépett fel, amely Kossuth rehabilitációját tűzte ki célul.¹⁴⁴

¹³⁹ A kiskunfélegyházi Kossuth-kultusz és díszpolgársága történetéhez: Fazekas István: *Kossuth-kultusz Kiskunfélegyházán*. In: Fekete János (szerk.): *Kossuth Lajos emléke Kiskunfélegyházán*. Kiskunfélegyháza, 2002. 31. A fentebbi idézet megtalálható Kossuthnak Helfy Ignácához írt levelében. Kossuth Ferenc szerint eredetileg három levelet küldött az apja Helfynek, melyek közül kettő található meg a válogatott írások között. Levél Helfy Ignácnak, 1889. júniusában. *Kossuth Lajos iratai*, X. 284–285.

¹⁴⁰ Fekete: *Kossuth Lajos félegyházi díszpolgársága*, 28.

¹⁴¹ Lukács János: *Kossuth Lajos a magyar néphagyományokban*. Székesfehérvár, 2004. 56.

¹⁴² A felsorolásban azok a városok szerepeltek, melyek 1889-ig fogadták díszpolgárrá Kossuth Lajos. Nagybánya és Losonc már korábban megadta Kossuth Lajosnak a díszpolgári címet, „harminczhárom városának megválasztott polgára vagyok; még pedig köztük harminczegy olyanak, melyek akkor tiszteltek meg a hatóságukban álló kiküntetéseket e legmagasabbikával, mikor már a reám nézve ostracismus eredményü törvény meg volt hozva.” Levél Helfy Ignácnak, 1889. júniusában. *Kossuth Lajos iratai*, X. 285–287. Kossuth Hódmezővásárhelynek is megköszönte a kitüntetési cím adományozását. Reznák: *Kossuth Lajos kilencvenkét éve*, 79. Kossuth 80. születésnapja alkalmából írt hálaüdvözlésében kifejezte Hódmezővásárhely iránti nagyrabecsülését. Ez volt az a város, „mely engem a magyar állampolgárságból törvény által kirekesztett páriát, már előbb saját polgárai sorába iktatással mentett meg attól, hogy magamat amolyan sehová nem tartozó bitangnak érezzem”. „Hálanyilatkozat többeknek a 80-ik születési évforduló alkalmából történt üdvözlésekre, 1884. május. *Kossuth Lajos iratai*, X. 151. A hódmezővásárhelyi IV. olvasóköri 83. születésnapja alkalmából felkészítette Kossuth Lajost, aki válaszelevelében újból kiemelte, hogy a város díszpolgárává fogadta; uo. 177. Hentaller Lajoshoz küldött leveléből kiderül, hogy Gyöngyös városa is díszpolgárrá fogadta; uo. 310. Szabad György szerint a díszpolgárság elnyerésében Kossuth ellenzéki politikájának elismerését vélte felfedezni. Szabad György: *Kossuth politikai pályája. Ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében*. Budapest, 1977. 205.

¹⁴³ H. Szabó Lajos: *Kossuth Lajos Pápa város díszpolgára. (Kossuth Lajos halálának századik évfordulójára emlékezünk.)* Pápa, 1994. 17.

¹⁴⁴ Az események előzménye volt, hogy Kossuth születésnapján ünnepséget tartottak a városi színházban, ahol a II. Rákóczi Ferenc fogsága című darabot mutatták be, ezzel is érzékeltetve Kossuth Lajos sorsát. Másnap ezt ünnepség követte. H. Szabó Lajos: *Kossuth Lajos Pápa város díszpolgára*, 10–11.

Kiskunfélegyháza képviselője, Nagy András szintén kérte a képviselőházat, hogy módosítsák a törvényt, hogy Kossuth megtarthassa állampolgárságát.¹⁴⁵

A kormány lehetséges veszélyt látott abban, hogy Kossuth Lajos hazatérve elfogadja valamelyik választókerület országgyűlési mandátumát, és mint képviselő az ellenzék élére áll. Politikai befolyását felhasználva az ellenzék vezéréként támadhatta volna a dualizmus rendszerét. Hazatérésének ugyan nem sok realitása volt, de ez nem nyugtatta meg az uralkodót és a kormányt. Első állampolgársági törvényünk fentebb ismertetett rendelkezése kapóra jött Tisza számára, hogy Kossuth Lajost végleg távol tartsa a magyar politikai életől.

NORBERT VARGA

The Loss of Lajos Kossuth's Citizenship

Among the cases of loss of citizenship, the most heated public law debates revolved around the institution of absence, since it was also used for political purposes as is demonstrated by the example of Lajos Kossuth, who was deprived of his citizenship under this law. The automatic loss of citizenship due to long-term absence was clearly aimed at politicians living in exile. On the basis of the minutes found among the archival materials of the Council of Ministers, we can establish that the institution of absence – and especially the case of Lajos Kossuth's citizenship – created a major political crisis, which was not even alleviated by the fact that Kálmán Tisza proposed an amendment to the citizenship law arguing that obtaining honorary citizenship should be regarded as the maintenance of Hungarian citizenship. The significance of the political debate is illustrated by the fact that Kálmán Tisza, after losing his stability in Parliament, was forced to resign.

¹⁴⁵ Fekete: *Kossuth Lajos félegyházi díszpolgársága*, 28. A város küldöttség útján szerette volna az oklevelet Torinóba elvinni, de Kossuth kérelme következtében azt Helfy Ignác vette át az 1886. december 5-én tartott rendkívüli közgyűlésen. Molnár István polgármester méltatta e jeles alkalomból Kossuth politikai tevékenységét. Helfy Ignác válaszában megköszönte a megtisztelést. A helyi sajtó úgy értékelte, hogy a város számára dicsőség Kossuth Lajos díszpolgársága; uo. 28–29.